

27. årgang / 2004 / nr. 2

TOLD- OG SKATTEHISTORISK TIDSSKRIFT

zuse

Toldelev, nordisk toldsamarbejde og
feltgendarm

Zise - Told- og Skattehistorisk Tidsskrift er medlemsblad for Told- og Skattehistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977.

Bestyrelsens medlemmer er told- og skattedirektør Ole Kjær, København (formand), mag. art. Henrik Fode, Århus (næstformand), dr. phil. Ole Degn, Viborg (redaktør), fuldmægtig Gunnar Jakobsen, København (sekretær), specialkonsulent Kirsten Lekdorf, København (kasserer), regionschef Palle Castbak, Kalundborg, fhv. ekspeditionssekretær Aage E. Hansen, Kruså, kontorchef Henrik Ludolph, København og regionschef Hans Jørgen Mortensen, Viborg.

Medlemsskab af Told- og Skattehistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø eller på www.zise.dk. Kontingentet andrager 60 kr. om året for enkeltmedlemmer, 500 kr. for institutioner og firmaer. Biblioteker kan tegne abonnement for 60 kr. Zise udkommer tre gange årligt, og hvert hæfte indeholder ca. 40 sider.

Bidrag til Zise bedes sendt til redaktøren, dr. phil. Ole Degn, Mellemhøjen 11, 8800 Viborg eller til sekretæren, fuldmægtig Gunnar Jakobsen, Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø.

www.zise.dk

ISSN 001 05-8355
Tryk: Wadmann Grafisk A/S, Thisted

Forsidebillede: Flemming Aaboe Jensen holder dampen oppe under Nordisk Toldadministrativt Råds 29. møde i Reykjavik i juni 1991.

Toldelev, nordisk toldsamarbejde og feltgendarm

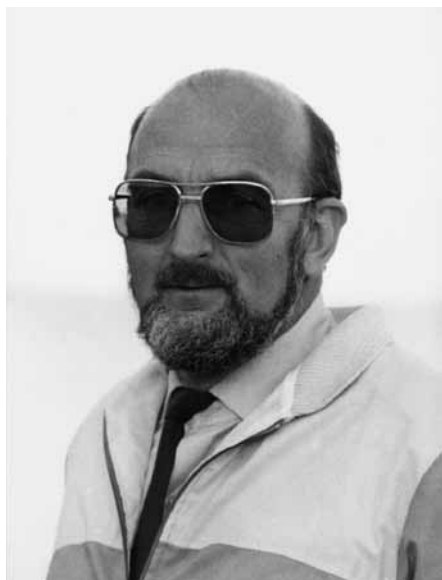
En af forfatterne til artiklerne i dette nummer er med for første gang, mens to er kendt fra tidligere numre af Zise.

Holger Rasmussen.

Holger Rasmussen, i årene før sin pensionering i 2002 specialkonsulent ved Haderslev Distriktstoldkammer, fortæller om sit første år som toldelev i Tønder 1957-58 og skildrer levende de forhold, som dengang kunne herske på en arbejdsplads som den, et mindre provinstoldkammer udgjorde. Toldforvalteren herskede enevældigt og behandlede selv ældre medarbejdere på en måde, som en senere tid sikkert vanskeligt kan forestille sig. En toldelev blev behandlet på en ikke særlig værdig måde,

men man må huske, at tonen ikke var meget anderledes i samfundet i øvrigt. Adskillige gange måtte toldeleven høre

Aage Emil Hansen.

toldforvalteren skælde ud over, hvor uopdragen ungdommen var.

Flemming Aaboe Jensen kender Zises læsere fra et par artikler, om "sort" toldarbejde - i Afrika - og om kaffe som et hverv uden for beskætningen. I dette nummer af Zise beretter han om den værdifulde nyskabelse Nordatlantens Brygge, et kulturhus fælles for Færøerne, Grønland og Island. Det er indrettet i Den Kongelige Grønlandske Handels tidligere pakhus fra 1700-årene på Christianshavn, og her kan man høre musik

fra nævnte lande, smage på maden, gå på udstilling og mærke suset fra Nordatlanten. Indvielsen af kulturhuset giver Flemming Aaboe Jensen anledning til at skildre toldvæsenets vigtige rolle i det nordiske samarbejde, udøvet gennem Nordisk Toldadministrativt Råd på rådsmøder, møder i arbejdsudvalget og i en edb-gruppe. Arbejdet her har han været fortrolig med gennem sit mangeårige virke i den centrale toldstyrelse (Tolddepartementet, Tolldirektoratet og Told- og Skattestyrelsen).

Aage E. Hansen har tidligere skrevet om en inspektionsrejse ved landegrænsen af 1864. Hans store interesse

er Grænsegendarmeriets historie, han samler på alt vedrørende dette korps, og han har været medlem af Told- og Skattehistorisk Selskabs bestyrelse siden 1981. I nummeret her præsenterer han en feltgendarms erindringer fra ugerne forud for udbruddet af krigen 1864 og fra dennes deltagelse i begivenhederne i forbindelse med tilbagetrækningen fra Dannevirke i februar 1864. De ganske spændende erindringer er skrevet i en charmerende, sagtnodig tone, og man ser med beklagelse, at de standser brat i slutningen af februar, før den velkendte ryttertræfning ved Vorbasse og slaget ved Dybbøl.

Toldelev i Tønder 1957-58

af *Holger Rasmussen*

I 1957 tog jeg min realeksamen og skulle dermed finde en fremtidig levevej. Forinden havde jeg haft svært ved at finde ud af, hvad jeg nu skulle give mig til, for det var såmænd ikke fordi interessen gik i nogen bestemt retning. Jeg søgte bl.a. ind til Toldvæsenet og Statens Luftfartsvæsen/Flyvervejtjenesten og skulle egentlig have været til en optagelsesprøve hos sidstnævnte, men i mellemtiden dukkede så et ansættelsesbrev op fra toldvæsenet.

Jeg har her forsøgt at gengive nogle af de episoder fra dagligdagen på Tønder Toldkammer 1957-58, som man vel i dag kun kan smile af, muligvis også ryste på hovedet ad, men som for mit vedkommende ikke ligefrem fik mig til at synes, at denne etat var noget for mig eller kunne give mig indhold og motivation til at fortsætte. Det blev der dog blødt op på, da jeg senere kom til Haderslev og efter militærtjenesten til Gedser.

Vi var to elever, der blev ansat i Tønder i 1957. Den anden var min gamle skole- og spejderkammerat Arne Warming Hansen. Hans far var ansat ved Tønder Amt som amtsbogholder, og han havde tilskyndet Arne til at starte allerede den 16. juli, altså omkring 3 uger efter, at vi havde afsluttet vores skolegang. "Det kan få betydning for dig senere", sagde hans far, "for nu kommer du anciennitetsmæssigt til at stå foran alle dem, som vælger først at starte den 1. august". Det var en proble-

matik, vi ikke rigtig forstod dengang, men man skulle jo ikke være ansat ret længe i det daværende toldvæsen, før man fandt ud af, hvilken stor betydning det havde, hvor man var placeret i "den grønne bog" (personalehåndbog med anciennitetsfortegnelse).

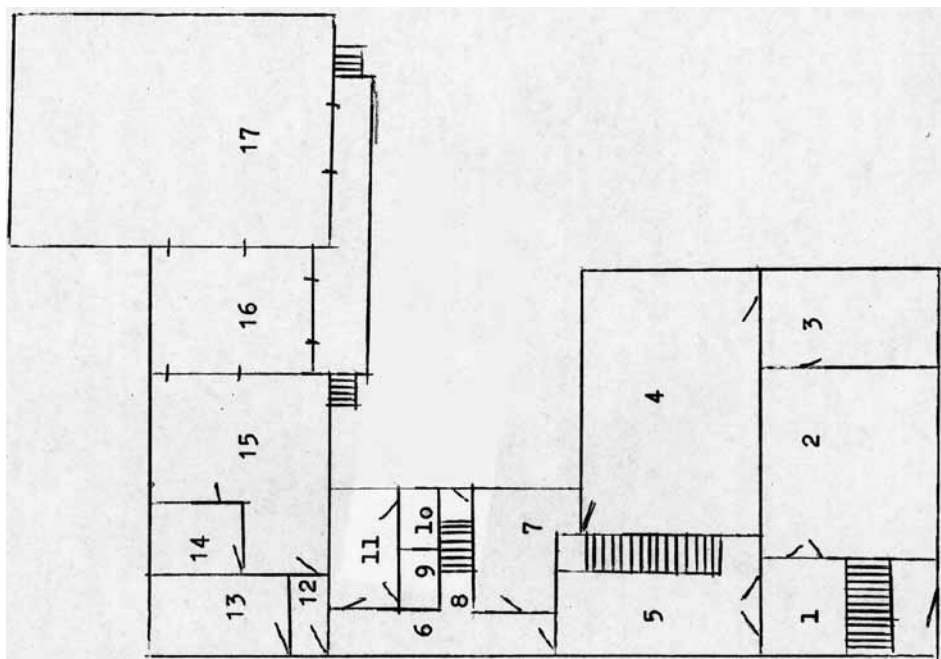
De første 3 år som toldelev kom for mit vedkommende til at foregå således: 1 år i Tønder på regnskabskontoret, hvor jeg lærte at føre de forskellige regnskabsbøger. Herefter 1½ år i Haderslev, hvor jeg det første år beskæftigede mig med de samme opgaver, hvortil kom, at man skulle lære noget om skibstrafik, mønstring af søfolk m.v. Det næste halve år gik med et såkaldt vejerbøds-kursus, hvor jeg skulle lære at tarifere varer ved fortoldning af disse. Endvidere gjorde jeg i denne periode tjeneste i beskatningen, hvor jeg blev indviet i reglerne for de forskellige forbrugsafgifter og deltog i kontroleftersyn i forskellige virksomheder. Det sidste halve år af elevtiden foregik på Toldskolen i København og blev afsluttet med fageksamen såvel skriftligt som mundtligt i alle fag.

Toldvæsenets personale var den gang opdelt i flere linieforløb. Der var *toldassistentlinien* svarende til den nuværende fuldmægtiglinie. Man startede som toldelev i en alder af 17-18 år, og efter 3 års elevtid og forhåbentlig veloverstået fageksamen avancerede man så til toldmedhjælper, hvilket man var i to år. En del af disse to år blev typisk brugt til aftjening af værnepligt. Herefter blev

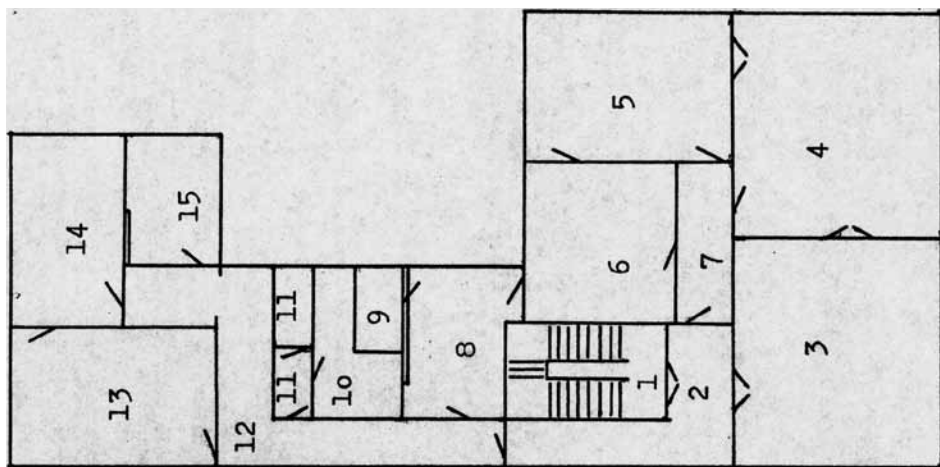
man fastansat som toldassistent med tjenestemandsstatus, og så var det op til den enkelte, om man orkede at deltage i kampen om de højeste stillinger i toldvæsenet. *Toldbetjentlinien* blev typisk søgt af personer, der havde aftjent deres værnepligt og havde en civil uddannelse som baggrund. Endvidere var der en *pakhuslinie* for personale beskæftiget i de daværende pakhus og vejerboder. Endelig var der *kontorassistentlinien*, som fortrinsvis var besat med kvinder. Startstillingsbetegnelsen var den gang kontortist. Sidstnævnte tre linier er jo ad flere omgange nu sluttet sammen til den nuværende assistentlinie.

Min første dag.

Da Arne havde været ansat en fjorten dages tid, havde jeg spurgt ham om, hvornår man skulle møde den første dag. "Åh, sådan ved halvnitiden", lød hans svar, så jeg mødte op omkring kl. halv ni. På kontoret blev jeg mødt af kontoristerne Ingrid Jakobsen og Helene Demkjær (sidstnævnte var toldforvalterens datter). "De skal henvende Dem hos toldforvalteren, det er op ad trappen på 1. sal", lød beskeden. Jeg gik ud af kontoret og tog trappen til 1.sal.

Plan af Tønder Toldkammers stueetage 1961. 1. Vestibule. 2. Hovedkontor. 3. Skrivestue. 4. Forbrugsafgiftskontor I. 5. Trappeopgang. 6. Mellemgang. 7. Kontrollørkontor. 13. Forbrugsafgiftskontor II. 15. Vejerbod. 17. Toldpakhus. (B 297. Overtoldinspektoratet for Nørrejylland's arkiv, 1.192 Bygningskort Thisted-Ålborg 1960-65. Landsarkivet for Nørrejylland).

Plan af Tønder Toldkammers 1. sal 1961. 1. Trappeopgang. 2. Forstue. 3. Toldforvalterkontor. 4-15 Tjenestebolig, herunder 4. Dagligstue. 5. Kabinet. 6. Spisestue. 7. Entre. 8. Køkken. (B 297. Overtoldinspektoret for Nørrejylland's arkiv, 1.192 Bygningskort Thisted-Ålborg 1960-65. Landsarkivet for Nørrejylland).

Her var der 2 døre. Ligeud var døren til toldforvalterens kontor, og døren til venstre var den private indgang til hans bolig. Jeg bankede på døren til kontoret. Der lød et værsgo og jeg trådte ind i toldforvalterens kontor, et mægtigt rum med et stort skrivebord og skrivebordsstol, en lænestol og et arbejdsbord med fire stole og en stor sofa. Der sad han så ved sit store skrivebord, toldfor-

valter T. Demkjær. Ikke stor og mægtig, for Demkjær var ikke særlig stor af statur, men på mig forekom han en smule frygtindgydende, og fra første møde indgød han en form for respekt. Han kiggede på mig og spurgte så: "Hvem er De?" Jeg fortalte ham, hvad jeg hed, og at jeg var den nye toldelev, hvorefter han sagde: "Åh, ja, De skulle jo møde i dag kl. 8." Mere skete der dog ikke i forbindelse med min for sene ankomst, men nu gav toldforvalteren sig til at forklare mig om vigtigheden af punktlighed, god opførsel osv. "De lærer hurtigt omgangstonen at kende her", sagde han videre, "til mig siger De hr. toldforvalter, til toldkontrollør Gaardsted siger De hr. toldkontrollør, til overtoldassistent Tranberg siger De hr. overassistent osv." Jeg nikkede, men forstod ikke, at han faktisk belærte mig om, at nævnte

personer skulle tildales i 3. person, en tiltaleform, som ikke mange kender til i dag, og som faktisk også var forladt i det meste af toldvæsenet på dette tidspunkt. Nå, men jeg blev sendt retur til kontoret, hvor jeg som noget af det første fik udbetalt min løn for den første måned. Beløbet - jeg mener, at det var omkring 374 kr. - var optalt og fyldt i en speciel lønningspose (alm. konvolutstørrelse). Kvitteering for modtagelsen skete på en lønudbetalingsliste, der indeholdt alle de ved toldstedet tjenestegørende med toldforvalteren øverst på listen. Senere fandt jeg ud af, at toldforvalteren var den første, som skulle kvittere for månedslønnen, hvilket kunne have til følge, at det øvrige personale mange gange måtte vente til langt op på dagen for at få lønnen udbetalt, fordi toldforvalteren måske var optaget af andre gøremål. Efter at jeg havde talt de mange penge op - det var virkelig mange penge for en nyansat elev, for lønnen udgjorde 50% af startlønnen for en nyudnævnt toldassistent efter fem års ansættelsestid i toldvæsenet - satte Ingrid Jakobsen mig til at lave afskrift af kassejournalen, en regnskabsbog indeholdende posteringer over de indtægter og udgifter, der ikke hørte hjemme i andre regnskabsbøger. Skrivearbejdet foregik med en fyldepen, brug af kuglepenne var endnu i 1957 ikke tilladt. Jeg fik også udleveret en lærebog for toldelever og blev oplyst om, at stoffet i den på det nærmeste skulle læres udenad, og at jeg også ville blive hørt i stoffet. Lærebogen indeholdt i koncentreret form en gennemgang af alle toldvæsenets opgaver. Den gang fyldte skibstrafikken meget i toldvæsenets virke, herunder de mange hverv uden for beskatningen (opkræv-

ning af havnepenge, skibsafgift, skibsmåling, rottebekæmpelse, udstedelse af søfartsbøger, skibes bemandingsliste m.v.), hvortil kom forbrugsbeskatningen.

Jeg blev også belært om, at første gang på dagen man hilste på toldforvalteren, så rejste man sig fra sin stol og sagde god morgen.

Udover toldforvalteren, kontrolløren og overassistenten var der 4 toldassistenter, 3 (over)toldbetjente, 2 toldpakhusbetjente, 3 kontorister og så os 2 elever. Mine nærmeste kolleger dette første elevår blev foruden Arne kontoristerne Helene Demkjær, Ingrid A. Jakobsen og Henni R. Parsgaard. De to sidstnævnte var de eneste ansatte, som Arne og jeg blev Dus med, og tid til lidt socialt samvær os fire imellem blev det da også til, da vi først var faldet til i vores nye tilværelse. Den resterende del af personalet var og forblev vi Des med.

Under Tønder toldkammer hørte Sæd toldkontrol og Højer toldkontrol, hver bemanded med en toldassistent. Sammen med Kruså og Oksevejens toldkontrol (Padborg) var Sæd

toldkontrol den eneste internationale grænseovergang for gods og rejsende uden for den "lille grænsetrafik" (1), og tjenestetiden i Sød var fra 8 morgen til 24 nat. Foruden toldassistenten var der også et antal toldgrænsebetjente, der varetog kontrollen "på gaden". Toldgrænsebetjentene var inkorporeret i et selvstændigt korps (det tidligere grænsegendarmeri) og gjorde udelukkende tjeneste ved landegrænsen. Kontrollen ved de øvrige grænseovergangssteder i Tønder toldkammers distrikt blev også varetaget af Toldgrænsekorpsen, idet opgaverne her var meget begrænsede, hvad angår ind- og udpassage af personer og gods. Hver den 1. i måneden kom en grænsevagtimester fra de enkelte overgangssteder ind på toldkamret med opgørelser over antallet af indrejste og udrejste personer samt ligeledes ind- og udkørte biler. Disse oplysninger blev herefter indført i diverse skemaer og videresendt til Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.

Det var toldkamrets opgave at sende afløsning til såvel Højer som Sød, når den derværende toldassistent havde ferie eller lignende, og med den lange daglige tjenestetid, man havde i Sød, forekom det ofte, at toldkamret havde en afløser af sted.

Ved siden af ekspeditionskontoret/kassererkontoret (her var vi som oftest to elever og to kontorassistenter) lå et mindre kontor, benævnt skrivestuen, hvor toldkamrets breve og skrivelser blev udfærdiget. Herfra kom man ind i toldopsynet, hvor toldassistenterne, overassistenten og toldbetjentene holdt til. I et lille kontor ved siden af var toldkontrolløren placeret, og ude bag ved var så vejerboden og et tekøkken, hvor

de to pakhusfolk residerede.

Dagligdagen.

Arbejdstiden var fra kl. 8 morgen til kl. 17 eftermiddag med halvanden times middagspause. Samme arbejdstid lørdage, idet vi dog hver anden lørdag kunne skiftes til at holde fri fra kl. 13.

Om morgenen skulle posten ligge i uåbnet stand på toldforvalterens skrivebord kl. 8. Den vigtigste post, den fra Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, skulle ligge øverst, dernæst fulgte brevene fra Overtoldinspektora-tet for Jylland og ellers skulle brevene være sorteret i størrelsesorden med de mindste breve øverst. Toldforvalteren var ofte i gang med sin morgenmad i "privaten", når posten blev bragt op, mens hans kontor på dette tidspunkt var under udluftning, så man behøvede ikke at blive stående uden for døren, indtil der var givet respons på ens banken på døren.

At banke på toldforvalterens dør skete med en bestemt rytme: Tre bank, hvoraf de to sidste skulle komme ret hurtigt efter hinanden. Man ventede herefter på, at toldforvalteren sagde "vær så god", hvorefter man gik indenfor og blev stående inden for døren, indtil han rettede sit blik mod én. Herefter kunne man fremføre sit ærinde. En af de første dage forklarede han mig, at grunden til, at han ikke ville have, at man trådte ind ad døren, hvis han f.eks. sagde "ja", var, at han jo kunne være i gang med en telefonsamtale, hvori ordet *ja* forekom og det var i hvert fald ikke ønsket, at man overværede toldforvalterens telefonsamtaler.

En morgen havde Arne bragt posten op til toldforvalteren og tilfældigvis hilst på ham. Efter gennemgang af posten, fordelte toldforvalteren posten, dvs. at han først afleverede/drøftede relevante breve m.v. hos kontrollør E. F. Gaardsted, derefter gik turen gennem toldopsynet, hvor overassistent B. Tranberg, toldassistenterne og toldbetjentene holdt til, for til sidst at ende på kassererkontoret/skrivestuen, hvor vi to elever og tre kontorassistenter var anbragt. Alle på kontoret undtagen Arne rejste sig og hilste toldforvalteren med et "god morgen". Posten blev afleveret til datteren Helene til videre ekspedition, og toldforvalteren forlod kontoret. Der gik kun et øjeblik, så ringede telefonen, frk. Demkjær tog telefonen, modtog en kort besked og lagde røret på, mens hun sagde til Arne: "Elev Hansen, De skal komme op til toldforvalteren".

Arne rejste sig og gik op til toldforvalteren. Efter et kvarters tid kom han tilbage noget rød i hovedet. Senere på dagen fortalte han mig følgende: Han var trådt ind ad døren til toldforvalterens kontor, og det første, Demkjær sagde, var: "Hvorfor rejste De Dem ikke og hilste på mig, da jeg kom ned med posten?" Arne svarede, at han da havde hilst på toldforvalteren, da han havde været oppe med posten, og dermed mente han altså, at han havde opfyldt den obligatoriske morgenhilsen. Demkjær gav herefter Arne en lektion i god opførsel, at ungdommens opdragelse lod meget tilbage at ønske, og at der overhovedet ikke gik noget af ham, hvis han skulle komme til at hilse på ham en ekstra gang.

Senere erfarede vi, at personalet i toldopsynet alle "tilfældigvis" var i gang

med et stående arbejde (f.eks. at lægge bilag på plads i et skab), når toldforvalteren gik igennem lokalet med morgenposten. De kunne simpelthen høre, når toldforvalteren var på vej ned ad trappen fra 1. sal, hvorefter de fik travlt med at tage fat på nogle gøremål, der krævede en oprejst stilling.

Der var daglig togforbindelse til Niebüll i Vesttyskland og der skulle udføres rejsegodskontrol ved ind- og udrejse. Toldbetjentpersonalet og den toldassistent, som havde rejsegodskontrollen, gik selvfølgelig i uniform, men ellers var beklædningen almindelig civil. Arne og jeg var i de første par uger efter ansættelsen iført almindelige lange bukser og ternede skjorter, men en dag sagde overassistent Tranberg, at han syntes, at det ville klæde os, hvis vi anskaffede os nogle ensfarvede, lyse skjorter og et diskret slips. Vi var såmænd ikke i tvivl om, at det var en "venlig" henstilling om, at ku-

Toldkontrolbygningen i Højer ca. 1955. (Foto i Told · Skat Museet).

lørte, ternede og sribede skjorter ikke ligefrem hørte sig til, så få dage efter var også vi iklædt lyse ensfarvede skjorter med slips. Sådan blev de ternede skjorter hurtigt en saga blot.

Toldassistent J. K. Jensen i Højer skulle som oftest tale med toldforvalteren, når han ringede til toldkamret. Hans indgangsvinkel lød kort og præcis: "Jensen - Højer - toldforvalteren". Ikke noget med goddag eller lignende omsvøb. Jensen havde været dragon (eller var det husar). Samtalen blev herefter stillet om til toldforvalteren. I 1969 blev jeg flyttet fra Gedser til Haderslev og kom da til at gøre tjeneste sammen med Jensen, som var flyttet dertil et års tid før. Jeg kan huske ham fortælle om, hvorledes hverdagen gik i Højer i slutningen af 1950'erne. Han var på dette tidspunkt også borgmester i Højer. Der var dengang én altdominerende virksomhed i Højer, Højer Tæppefabrik, og en noget mindre, Højer Bonevoksfabrik. Når Jensen om morgenen havde set sin post og avis igennem, tog han sin embedsmandskasket og gabardinefrakke på og begav sig hen til Tæppefabrikken. Målet var direktørens kontor, og her fik han en stor cigar og måske en cognac, mens han og direktøren drøftede stort og småt samt selvfølgelig behandling af eventuelle fortoldninger af varer til fabrikken.

Når telefonen ringede to gange hurtigt efter hinanden, vidste man at det var et lokalt opkald – og i langt de fleste tilfælde fra toldforvalteren. Mange gange var der bud efter en af eleverne, og så var beskeden fra den, der havde taget telefonen: "Rasmussen (eller Hansen), De skal komme op til toldforvalteren". Så smed man, hvad man havde i hænderne,

og gik op ad trappen til 1. sal, mens man spekulerede på, hvad opgaven gik ud på denne gang.

På regnskabskontoret blev der bl.a. ført indgående varebog, ind- og udgående toldbog, kassejournal og kreditoplagsbog. Bogførelsen skete som tidligere fortalt med blæk. Når klokken var lidt over halv fem, skulle bøgerne "sluttes", talkolonnerne tælles sammen og afstemmes. Herefter blev regnskabsbøgerne afleveret til toldforvalteren, der talte alle talkolonnerne efter i hovedet – og det gik stærkt.

Hvis man skrev forkert, hvilket så absolut helst skulle undgås, skulle det pågældende ord eller tal streges over og det rigtige skrives ovenover eller ved siden af. Herefter tog man bogen under armen og begav sig op ad trapperne til 1. sal. Her foreviste man bogen med den foretagne rettelse, hvorefter toldforvalteren satte sine initialer ved rettelsen. Første gang, jeg måtte gå den tunge gang og forevise en overstregning, så Demkjær op på mig og spurgte: "Hvad siger De så"? Jeg stod lidt og tænkte på, hvad han mon mente med det, men det fik jeg hurtigt forklaret. Jeg skulle jo undskylde fejlen, det var da det mindste, man kunne gøre. Nu havde jeg været ansat så og så længe, og så måtte jeg da have lært almindelig takt og tone m.v., når jeg nu ikke havde lært det hjemmefra.

Ved finansårets afslutning den 31. marts måtte alle bøger og opgørelser, intradeliste og regnskabsrapport først afsluttes og udfærdiges efter lukketid, altså efter kl. 17. Alle på kontoret knoklede løs med tal og opgørelser, så toldforvalteren kunne få materialet op til gennemgang og godkendelse samt un-

derskrift m.v. for at intradelisten kunne blive sendt til Departementet, Nationalbanken osv. samme dag. Kontoristerne vidste, at arbejdet denne dag ville trække ud i ekstra lang tid, så de havde bestilt smørrebrød ude i byen, så man kunne få sulten stillet, inden vi kunne gå hjem omkring kl. 23.

En gang imellem skulle toldforvalterens blyanter spidises, og så tog man hele den håndfuld, der nu var i brug på toldforvalterens skrivebord, med ned på kassererkontoret, hvor der fandtes en blyantspidser (en af dem med håndsving), tog turen til 1. sal igen og lagde blyanterne i størrelsesorden på skrivebordet. Første gang, jeg havde den opgave, var min ordenssans endnu ikke så udviklet, hvorfor jeg lagde hele bunken af nyspidsede blyanter på skrivebordet og sagde: "Vær så god". Men jeg fik et belærende foredrag om min manglende ordenssans og forklaret, at det ikke var ligegyldigt, hvorledes blyanterne blev afleveret.

Toldforvalterens papirkurv skulle også tømmes med mellemrum. Det blev den ikke hver dag, for masser af kasserede cirkulæreskrivelser og konvolutter blev genbrugt. Konvolutterne fik enten en klæbestrimmel hen over det tidligere skrevne eller blev vendt med vrangsiden udad. Men indimellem skulle papirkurven altså tømmes for det, der ikke kunne genbruges. Det skete på den måde, at en gammel avis blev bredt ud på gulvet, derefter blev papirkurvens indhold hældt ud på avisen, der blev pakket/rullet sammen og lagt i kælderen i pæn orden. Toldforvalteren forklarede mig, at skulle det en dag ske, at man ikke kunne finde en bestemt skrivelse fra Tolddepartementet eller Overtold-

inspektoratet, ja, så kunne der jo være sket det, at den manglende skrivelse ved et uheld var landet i papirkurven, og så var det jo rart, at man havde en eftersøgningsmulighed.

På regnskabskontoret havde vi en skrivemaskine og en regnemaskine, (det var jo før elektriske regne- og skrivemaskiner havde vundet indpas), og her blev toldkamrets skrivelser udfærdiget efter håndskrevet koncept fra toldforvalteren. Regnemaskinen var en håndtrukken model, altså man hev i et håndtag, hver gang man havde slået et tal ind, og også her skulle man spare på papiret, man kunne jo lige så godt tælle talkolonner sammen i hovedet. Toldforvalteren havde et barnebarn, der på daværende tidspunkt vel var 5-6 år, og når han kom "på besøg" på kontoret, ja, så gjorde det ikke noget, at regnemaskinen brugte metervis af papir i forbindelse med drengens "udviklende leg" med maskinen.

Det hændte dog lige så tit, at toldforvalteren sendte bud efter en kontorassistent eller senere en af os elever til at tage diktat. Man blev så bænket ved det store bord, han havde stående i hjørnet af sit kontor, og så dikterede toldforvalteren f. eks. således: "I henhold til Finansministeriet, Departementet for Told- og Forbrugsafgifters skrivelse af ..., journal nr. ..., osv. mens man skrev (papir og blæk, selvfølgelig) på livet løs. En dag, jeg således var i færd med at skrive et diktat fra toldforvalteren, bankede det på døren. Det viste sig at være toldkontrolløren (Gaardsted), som havde et par ting at drøfte med toldforvalteren. Til slut i samtalen bemærkede Gaardsted, at toldassistent Jespersen og han selv agtede at tage på benzinef-

tersyn til kontrol af den farvede benzin hos nogle bønder dagen efter. Demkjær så op over brillekanten på Gaardsted og sagde så: "Var det ikke bedre, at De spurgte *mig*, om det kunne passe *mig*, at De og toldassistent Jespersen tog på benzinkontrol i morgen?" Gaardsted, der jo var "næstkommanderende" og leder af toldopsynet, nåede ikke at svare, før han - i elevens påhør - måtte modtage en mundtlig irettesættelse af sin forfejlede tjenestepanlægning.

En dag - efter at jeg havde været ansat et par måneder - ringede telefonen og toldforvalteren meddelte, at elev

at sætte Dem", sagde toldforvalteren og rakte ud efter min bog. "Hvad har De så læst til i dag?" spurgte han. Jeg slog op på de aktuelle sider, og forsøgte så at gengive, hvad jeg havde læst. Men det var ikke godt nok. Jeg skulle fortælle næsten ordret afsnit for afsnit, og så gik jeg fuldstændig i stå. Demkjær mistede tålmodigheden med mig og kylede bogen hen ad gulvet. Meget ophidset næsten skreg han: "De kan det jo ikke. Jeg vil ikke se Dem igen, før De kan det". Og efter en ganske lille pause fortsatte han: "Og De kan det i morgen". Noget slukøret gik jeg hen og samlede bogen op.

Tønder Toldkammer ca. 1955. Bygningen, Jernbanegade 2, var opført 1901 som filial af Reichsbank, var 1920-27 telegrafstation, men blev 1932 overtaget af toldvæsenet, og udvidedes med en pakhusfløj. (Foto i Told · Skat Museet).

Rasmussen skulle stille på hans kontor medbringende elevhåndbogen. Arne og jeg var i et stykke tid blevet "hørt" i et par sider hver dag af Ingrid Jakobsen eller Helene Demkjær, og det gik vist ikke alt for godt, så vidt jeg husker. Stoffet var svært at tilegne sig, vi havde jo bl.a. ingen havn i Tønder, så alt det der med inkvirering, ind- og udklarering, hverv uden for beskatningen, ligesom også selve beskatningsområdet, var jo ren teori. Men nu var det alvor. "Vær så god

Aftenen blev selvsagt brugt til at læse stoffet, så jeg næsten kunne det ordret, og selv om jeg var meget nervøs dagen efter, kom jeg dog igennem overhøringen til Demkjærs nogenlunde tilfredshed.

Efter ca. 1/2 års ansættelse skulle vi toldelever op til en lille prøve, og i den anledning foretog Overtoldinspektøren for Jylland, der residerede i Århus, en tjenesterejse for egenhændigt at overvære og konstatere, om de nyligt ansatte

toldelever nu var egnede til at fortsætte i toldvæsenet. Da overtoldinspektøren kom til Tønder, blev Arne og jeg bænket i hver vort lokale – jeg i toldforvalterens kontor – hvorefter vi fik til opgave skriftligt at gøre rede for noget af det, vi havde gennemlæst i det første halve år. Jeg kan huske, at jeg skulle fortælle om afgiften på parfumevarer mv. Vi var selvfølgelig spændte på, om vi havde bestået prøven, og heldigvis kunne overtoldinspektøren da meddele os inden sin videre færd til de jyske toldkamre, at vi kunne fortsætte den videre uddannelse med henblik på erhvervelse af fageksamnen og senere fastansættelse. Kort tid efter kom en større stabel lærebøger til hver af os elever, og dermed fortsatte den daglige overhøring af forskelligt stof, som vi skulle tilegne os.

Det var tilladt personalet at lave og drikke kaffe om eftermiddagen, men ikke formiddage. Kaffen blev indtaget i et lille kontor bag ekspeditionskontoret (skrivestuen), og når der var en fødselsdag at markere, fik man lov til at give kager, og så deltog toldforvalteren. Kaffe-pausen trak aldrig ud.

Byærinder

Ud over det tjenstlige, der lå i at bringe dagens omsætning til toldkamrets intradebank, blev vi elever også brugt til private ærinder for toldforvalterfamilien. Familien havde tidligere haft ung pige i huset, men hun var åbenbart sparet væk, eller også har ingen kunnet holde ud at være der, så nu måtte eleverne holde for. Demkjær røg pipe, og denne pipe skulle stoppes med en tobak, der hed "Fraser" og det skulle være "i pla-

de". Indkøbet skulle foretages hos tobakshandler Mathiesen i Vestergade, og der gik ikke ret lang tid, før Mathiesen kendte os todelever, når vi trådte ind i hans lille forretning. Mathiesen, kaldet Flinkesen, var sønderjyde, hvilket tydeligt kunne høres på hans accent. Så når telefonen på kontoret havde kimet sine to ring (lokalt) og enten elev Hansen eller elev Rasmussen var blevet bedt om at hente en pakke tobak til toldforvalteren, og vi så dukkede op hos Mathiesen, så var hans replik spørgende: "en gang toldforvalter?", og kunne man nikke bekræftende, gik Mathiesen hen til et bestemt sted bag disken, bøjede sig ned og tog en cigaræske med to pakker "Fraser" op fra en hylde nær gulvet (her havde den tobak, som Demkjær skulle have, den rette fugtighed), tog en af pakkerne og puttede den i en papirpose (toldforvalteren holdt af, at varen var indpakket), hvorefter betaling fandt sted, og man tog tilbage til toldkamret med tobakken.

En dag ringede telefonen lokalt som så ofte før. "Elev Rasmussen, De skal komme op til toldforvalteren", lød beskeden. Op ad trapperne gik det, og hos toldforvalteren fik jeg besked på at ringe på dørklokken til privaten for at gå et ærinde for fru, der gav mig nogle (jeg tror der var tre) tomme mælkeflasker - det var den gang, mælk blev handlet i klare genbrugsflasker - og bad mig gå ned til ostehandleren/mejeriet og få penge for dem. OK, det var da en nem opgave, og ca. 20 minutter senere ringede jeg på "privaten" og ville aflevere en håndfuld mønter for de tomme flasker. "Har De ingen mælk med?" blev jeg spurgt om, hvilket jeg kunne bekræfte, at jeg ikke havde. "Theodor, han har in-

gen mælk med”, nærmest råbte hun, og splitsekunder senere blev døren til toldforvalterens kontor nærmest revet op, og toldforvalteren selv stillede mig det selv samme spørgsmål. Jeg var nærmest helt befippet og svarede stammende: ”Ja, men Deres kone sagde da ikke ...”. Længere kom jeg ikke, for nu gik Demkjær over til en højlydt belæring om, hvor uopdragen nutidens ungdom var med mangel på pli, god tone og opførsel. Nu havde jeg været ansat så og så længe, og så måtte jeg også have lært, at det aldeles ikke hed ”Deres kone” men ”toldforvalterens hustru”. Til sidst blev jeg så sendt af sted efter den manglende mælk.

Hov, der gik en rude

Arne og jeg var som nævnt gamle skolekammerater og en del fritid tilbragte vi også sammen, idet vi bl.a. var spejdere, og senere erhvervede vi også en gammel Ford A, årgang 1930, sammen med tre andre tidligere skolekammerater (den kørte vi for øvrigt til Paris i efter afsluttet fageksamen i 1960), så vi kendte en del til hinanden. Nu havde vi så fået samme arbejdsplads, og selv om dagligdagen til tider kunne synes trivielt og træls (især når Demkjær havde ”udfoldet” sig), så tog det jo ikke ”pipet” fra os. En vinterdag, da der lå et pænt lag sne, og vi efter endt arbejdsdag trådte ud af toldkammerets hoveddør, var nogle drenge på den anden side af gaden i gang med en sneboldkamp. Af en eller anden grund rettede de skytset mod os, og vi tog kampen op. Tværs over gaden føg sneboldene, men ak og ve, pludselig gik en rude på den modsatte side af

gaden. Drengene stak af, men jeg fandt, at vi hellere måtte få forholdet ordnet, for tænk sig, hvis det nu kom toldforvalteren for øre. Det lykkedes mig at få fat i en glarmester selv om klokken jo var omkring 17.30, og han fik heldigvis en ny rude sat i samme dag. Jeg betalte ham dagen efter, omkring 12 kr. beløb det sig til. Billigt - og lettet var jeg.

Fugleneg

Vi nærmede os juletid. Der havde været frostdage, der lå sne, og en dag ringede telefonen som så ofte før med besked om, at elev Rasmussen skulle komme op til toldforvalteren. ”Har De en cykel, Rasmussen?” Joe, det havde jeg da, jeg cyklede jo da på arbejde hver dag. ”Her øst for byen ligger gården Mejerholm, ved De, hvor det er?” Det vidste jeg godt, der var vel et par kilometer derud. ”Jeg plejer at få et fugleneg derude, vil De ikke cykle ud og hente et til mig?” Jo, det skulle jeg da gerne gøre, så jeg tog min cykel og begav mig ud til Mejerholm. Det var en kold tur, men jo da heldigvis ikke så lang, og på gården var jeg ventet, for der var dækket op i en af stuerne med kaffe og kage, og såvel gårdejereren som hans kone og datter satte sig for at høre nyt fra staden og måske især fra toldkammeret. Jeg kom godt tilbage med neget, og pakhusformand Nielsen, som også passede toldforvalterens have til daglig, fik så til opgave at få det sat op i haven.

Ferie

”De skal huske at melde fra hos toldfor-

valteren, inden De skal på ferie”, havde jeg fået at vide, da jeg første gang skulle på ferie, i sommeren 1958. Jeg havde spekuleret en del på, hvorledes jeg nu fik mig formuleret, når jeg denne lørdag eftermiddag lidt før kl. 17 skulle ”melde fra”. Da Demkjær så op fra sine regnskabsbøger og spørgende så på mig, startede jeg med at sige, at jeg havde ferie fra i dag, og derfor gerne ville melde fra. Men det var helt forkert. Jeg kunne aldeles ikke gå ud fra, at jeg havde ferie fra i dag. Afgørelsen herom var hans. Selv om jeg havde søgt om ferie i lighed med de øvrige ansatte, kunne mange ting have ændret sig, således at ferietidspunktet eventuelt måtte ændres. Tænk sig, hvis der var en større opgave i vente fra enten Overtoldinspektoratet eller Departementet, så der var brug for alle personaleresurser. Jeg plejede ikke at tygge tyggegummi, men denne dag havde jeg et stykke i munden. Befippet fik jeg vendt tyggegummiet, hvilket han bemærkede, og det fik åbenbart bægeret til at flyde over. Meget højrosted spurgte han: ”Tygger De tyggegummi”, hvilket jeg måtte bekræfte. ”Spyt ud”, nærmest råbte han og pegede på papirkurven. Jeg fik hurtigt spyttet tyggegummiet ud, mens han overøste mig med en længere svada, om at jeg nu havde været ansat i næsten et år og endnu ikke lært, hvorledes man tjenstligt skulle opføre sig, om ungdommens dårlige opførsel og mangel på pli. Sikke en feriestart. Da jeg kom igen efter ferien, fik jeg en dag at vide, at han havde fortalt flere på kontoret om min dårlige opførsel.

”Kloster Mærken”

I den sydvestlige del af Sønderjylland er det årlige Løgumkloster Marked (*Kloster Mærken*) i august måned noget som trækker folk til – fra land og by – også ikke-landmænd. Ingrid, Henni, Arne og jeg syntes det kunne være sjovt med en tur dertil, og da ingen af os havde bil, tog vi rutebilen. Vi prøvede lidt karruseller, luftgynger, tombolaer og spiste en hot dog med et par øller til og tog så sidste rutebil tilbage til Tønder. I bilen var flere, der havde været til ”mærken”, bl.a. et par højroastede mænd, der absolut skulle underholde os med diverse drikkeviser. En del af dem var på tysk, og af en eller anden grund faldt det mig for brystet, i hvert fald lod jeg en bemærkning falde ved ankomsten til Tønder om det upassende i at skråle tyske drikkeviser, så det generede de øvrige passagerer. Det skulle jeg aldrig have sagt. De fik hurtigt fat i kravetøjet på mig, presset mig op ad muren på rutebilstationen og spurgte hvad fanden jeg bildte mig ind at kalde dem tyskere. Jeg forsøgte at forklare dem, at jeg ikke havde beskyldt dem for at være tyskere, men at de nok kunne have fundet på andet end at synge tyske viser, alt imens jeg spekulerede som rasende på, hvorledes jeg kom ud af det her, for her var uden tvivl tæsk i luften. Mine tre turledsagere forsøgte at mægle og gå imellem, men blev skubbet væk med besked på ikke at blande sig. ”Gi` ham et par o æ dækkel, Dres”, sagde den ene. Så reagerede jeg med et knæ i skridtet på ham, der holdt mig, han slap med et brøl, og jeg spæned ned ad vejen. De to optog forfølgelsen, men jeg var heldigvis godt løbende – jeg havde en gang været jysk mester i holdkamp for drenge. Da de ikke kunne indhente mig, kastede de

deres halvfulde ølflasker efter mig, den ene fløj lige forbi mit ene øre, men heldigvis ramte ingen af dem. Uha, uha, da var jeg nær ved at redde mig nogen på frakken, bare fordi man ikke kunne holde kæft på det rette tidspunkt.

Jeg er jo selv født og opvokset i Tønder, og som sådan burde jeg jo også vide, at tyske viser – i hvert fald den gang – tit kunne indgå i et repertoire af lystige viser, uden dermed være sagt, at pågældende er eller var tyskere. Denne aften rakte min tolerance ikke så langt, men heldigvis slap jeg da fra episoden uden skrammer.

Nye elever

Elever fra toldkamret i Tønder skulle kun være på toldkamret i 1 år. Så skulle de videre til et søtoldsted for at lære arbejdsgangen dersteds. Jeg var simpelt hen også så træt af at være i Tønder, jeg syntes, betingelserne var uudholdelige i længden, og jeg er overbevist om, at såfremt jeg ikke var blevet flyttet efter 1 år, så var jeg ikke blevet i toldvæsenet. Inden vi forlod Tønder i slutningen af august 1958 – Arne skulle til Sønderborg og jeg til Haderslev – fik vi imidlertid ansat to nye elever. Den ene – Hans Peter Nissen – var 20 år ved sin ansættelse og havde allerede aftjent sin vær-

nepligt i flyvevåbnet. Det fik Demkjær til en dag at forklare mig, hvilket stort fortrin jeg havde i forhold til Nissen ved fremtidige avancementer i væsenet, for jeg var jo to år yngre end ham og tillige ansat et helt år før ham, så det var altså et forhold, jeg burde skønne på. Jo, jo, anciennitetsfortegnelsen havde som før nævnt meget stor betydning i det gamle toldvæsen.

Afslutning

Dette var nogle spredte erindringer fra mit første år i toldvæsenet anno 1957-58 – meget forskellig fra de forhold, unge mennesker bydes i dag. Som det ses, prægede chefen i udstrakt grad dagligdagen for alle ansatte, hvilket i høj grad var gældende for flere små og mellemstore toldsteder, hvoraf de sidste vel først forsvandt med toldvæsenets rationalisering og dermed etablering af større enheder som distriktstoldkamrene i 1967-68.

Noter.

- 1) I Tønder toldkammers distrikt var der flere overgangssteder. Nogle måtte kun benyttes af landmænd, som havde marker på begge sider af grænsen, mens tre eller fire måtte benyttes af danske eller vesttyske statsborgere i dagtimerne (kl. 8-22).

Den Nordatlantiske Brygge og nordisk toldsamarbejde

af Flemming Aaboe Jensen

Indledning

For enden af Strandgade på Christianshavn ligger Grønlandske Handels Plads som en uordnet plads uden noget egentligt gadesystem. Hovedhuset på pladsen, der i sin helhed blev købt af staten i 1975, er det store, lange og smalle pakhus fra 1766-67, der ligger med gavlen ud til havnebassinet lige over for Nyhavn, og med langsiderne afgrænset af det lille inderbassin og munden af Christianshavns Kanal. Pakhuset har i flere år sovet en tornerosesøvn, men er nu vågnet op

I begyndelsen af september 2003 modtog medlemmerne af Told- og Skattehistorisk Selskab en indbydelse til bl.a. en omvisning på det tidligere grønlandsk/islandske pakhus på Grønlandske Handels Plads, der nu stod foran sin færdigrestaurering. I disse historiske omgivelser skal pakhuset indgå i et forum - Den Nordatlantiske Brygge - hvor Danmark, Færøerne og Grønland og Island kan mødes i et levende og fremtidsorienteret miljø. Eller med andre ord: et åbent vindue mellem Nordatlanten og Europa, som der stod i indbydelsen.

Da det i indbydelsen var annonceret, at deltagerkredsen af praktiske grunde måtte begrænses, var min kone og jeg ikke sene til at tilmelde os. Vores interesse for den nordiske region bunder i,

at min kone er færing, og at en del af mine arbejdsopgaver i Direktoratet for Toldvæsenet i en halv snes år lå i arbejdsudvalget (sekretariatet) under Nordisk Toldadministrativt Råd, der er et forum for samarbejdet mellem cheferne for de nordiske toldadministrationer.

Før omvisningen i det gamle pakhus samledes deltagerne i det gamle Tranhus, hvor bunker af hvalkød tidligere blev kogt i trankogeriet for derefter at blive sendt videre som ildelugtende brændstof til bl.a. gadelygterne i de europæiske storbyer i 1800-årene.

I denne historiske atmosfære, der stadig hang i luften, fortalte tidligere direktør i ToldSkat Kaj Elkrog, der er personligt engageret i Bryggens udvikling, og Bryggens direktør Morten Meldgaard om projektet, hvorefter deltagerne blev guidet rundt i det tidligere pakhus og dets omgivelser, der rummer et stykke dansk kolonihistorie. Selv om vi måtte skræve over stabler af brædder og kabelruller, fik vi et levende indtryk af resultatet af restaureringen, der skulle indvies af dronningen i slutningen af november måned.

Inspireret af dette arrangement fik jeg lyst til at genopfriske nogle af mine nordiske arbejdsopgaver. Selv om Grønland ikke deltager i det nordiske toldsamarbejde af den simple grund, at der ikke eksisterer et toldvæsen deroppe, vil jeg alligevel begynde med en beretning

om nogle grønlandske aktiviteter, nu da inspirationen opstod på Grønlandske Handels Plads.

EF- ip akilerárutaisa nunar-pútaok erkorpât

"EF-told rammer nu også Grønland". Sådan lød ordene i 1977 efter flere års forhandlinger mellem det grønlandske landsråd, regeringen og EF. Allerede på et meget tidligt stadium i overvejelserne om Danmarks tilslutning til EF blev Grønlands placering i EF skilt ud til særlig behandling. Dette skyldtes, at en ikrafttrædelse af EFs regler uden visse forbehold ikke ville være forenelig med de særlige hensyn og forhold, der gør sig gældende for denne landsdels vedkommende. Det afgørende sigte i overvejelserne var at forene de særlige grønlandske forhold med ønsket om i videst muligt omfang at inddrage Grønland i EF på lige fod med det øvrige Danmark.

Man ønskede blandt andet, at man af administrative grunde undlod en gradvis indførelse af den fælles toldtarif i Grønland i løbet af overgangsperioden, der udløb den 1. januar 1978. I 1977 kunne man så læse følgende meddelelse:

"niorkutigssanut akilerarutit pivdlugit inatsisip avdlangortinekarnernanik inatsisikut nr. 251 – ikut 8. juni 1977 – imersúkut túngavigssakalerpok niorkutigssanut akilerarutit pivdlugit inatsisip kúngip perkússutatigut Kalatdlit – nunata ministeria ..... Najorkutaralugit avdla 'n gutekartitdlugo;

der fortalte os, at der ved vedtagelse af lov nr. 251 af 8. juni 1977 er skabt hjemmel for, at toldloven efter forhandling med Ministeren for Grønland kunne

sættes i kraft i Grønland med de afvigelser, som de særlige grønlandske forhold tilsagde.

I direktoratet var vi nu et par stykker, der blev sat på opgaven at foretage de geværgreb, der skulle iværksættes vedrørende de toldmæssige forhold. Da der på Grønland ikke fandtes noget toldvæsen, blev Den kongelige grønlandske Handel, der i forvejen var repræsenteret i de enkelte byer i Grønland, udpeget til at foretage toldbehandlingen af den del af importen og eksporten, der gik uden om Danmark. Det drejede sig især om massevarer (kul, olie, salt, bly, zink og lignende), for hvilke kontrolopgaverne er enkle at foretage. Det blev endvidere besluttet, at den del af varerne, der passerede Danmark, skulle toldbehandles af Ålborg Distriktstoldkammer i samarbejde med KGHs trafikafdeling i Ålborg.

Så vidt så godt. Men der skulle også produceres et toldreglement til grøn-lænderne.

Det blev skrevet i et samarbejde med KGHs administrationsafdeling i Strandgade 100, hvor også et distriktstoldkammer samt toldvæsenets materieldepot havde til huse.

Reglementet lå færdigtrykt i december og blev afleveret til emballering og afsendelse hos Henriksen i materieldepotet. Emballeringen blev foretaget meget grundigt i vandtæt brunt papir, da en del af pakkerne skulle nedkastes som "luftdrop" over nogle af byggerne.

Da nogle af KGHs medarbejdere så den solide emballering i brunt papir forudså de, at grønlænderne måske ikke havde lyst til at hente pakkerne på indlandsisen, men at et lag julepapir nok skulle få gang i kamikkerne.

I begyndelsen af 1978 kom et antal af

KGHs handelsfuldmægtige og handelsassistenter herved og blev installeret på Hundested Kro i et par uger. Der blev afsat et par dage til Per J. Sørensen og mig til at fortælle om Brugstariffen og toldsystemer. Deltagerne lyttede med åbne ører og store øjne, og vi havde et par festlige dage med en fin dialog.

Til slut på denne Grønlandskrøniker vil jeg nævne, at Per blev sendt til Grønland for at tale med politimesteren i Godthåb om persontrafikken og personkontrol. Jeg vil ikke sige, at det ærgrede mig lidt, men jeg havde ikke noget imod at høre Per fortælle, at han var sneet inde i Søndre Strømfjord – et gudsforladt sted - en uges tid og kun nåede at være i Godthåb en dags tid.

Nordisk Toldadministrativt Råd (NTR)

Pakke med post, måske fra toldvæsenet, nedkastet med fly. (Billede tilhørende Flemming Aaboe Jensen).

Inden jeg giver nogle eksempler på enkelte af de arbejdsopgaver, jeg deltog i, vil det nok være på sin plads at give en kort orientering om NTR.

I årene efter Anden Verdenskrig udvikledes et tæt samarbejde mellem de nordiske toldstyrelser, der nu varetages af Nordisk Toldadministrativt Råd. Spirerne til NTR kan føres tilbage til begyndelsen af halvtredserne, der stod i det nordiske samarbejdes tegn, men først på et nordisk toldmøde i Helsingfors i 1960 blev der udarbejdet en egentlig vedtægt for samarbejdet mellem de nordiske centrale toldadministrationer (toldstyrelser).

Vedtægten fastslog i sin formålsparagraf, at Nordisk Toldadministrativt Råd blandt andet skulle foranledige toldspørgsmål af almen interesse optaget til drøftelse og undersøgelse og endvidere have opmærksomheden henledt på internationale forhold af almen interesse for de nordiske toldstyrelser.

En vedtægtsændring blev gennemført i 1975. Formålsparagraffen blev fastholdt med den tilføjelse, at også administrative spørgsmål af almen interesse kan optages til drøftelse og undersøgelse. Ud over egentlige toldtekniske spørgsmål har der altså - især i de senere år - i NTR været drøftet en række spørgsmål af etatsforvaltningsmæssig art, for eksempel rationaliserings- og edb-problemer og personale- og uddannelsesforhold samt organisatoriske og strukturelle forhold.

Det blev i vedtægten fastslået, at samarbejdet administreres af cheferne (direktørerne) for toldstyrelserne i de nordiske lande. Til rådet blev knyttet et permanent arbejdsudvalg (sekretariat), som blandt andet havde til opgave at

virke for gennemførelsen af det nordiske toldsamarbejdes formål i det tidsrum, rådet ikke var samlet.

Der blev endvidere nedsat tre ekspertgrupper for henholdsvis kontrol, edb og uddannelse, og ad hoc grupper kunne nedsættes til behandling af særlige spørgsmål.

Min deltagelse i NTRs permanente arbejdsgruppe faldt i en periode, der bød på mange udfordringer også i nordisk sammenhæng. Dette kan måske bedst illustreres ved en beskrivelse af følgende 3 mødetyper:

- Et møde i rådet på Island i 1991.
- Et møde i arbejdsudvalget på Færøerne i 1994 og
- Et møde i edb-gruppen i Norge i 1992.

Et møde i rådet

I juni 1991 holdt Nordisk Toldadministrativt Råd sit 29. møde i Reykjavik, og Danmark ville herefter overtage formandsskabet i rådet de næste to år.

Efter vedtagelsen af dagsordenen var næste punkt "Færøerne som observatør i NTRs virksomhed", og her vil jeg være så ubeskeden at indskyde, at den færøske tolddirektør Leivur Gregersen gav udtryk for, at det var mig og mine

færøske relationer, der havde gjort det muligt for Færøerne nu at deltage i det nordiske toldsamarbejde.

Fra dagsordenen skal jeg nævne enkelte punkter som "Større rationaliseringsprojekter/udviklingstendenser, nuværende og fremtidige" og "Norden og den europæiske integration".

Ved mødets afslutning blev direktørerne kort fortalt enige om, at udviklingen i de nærmeste år ville få betydelig indflydelse på de nordiske toldvæseners arbejde og deres organisation, og at direktørerne ved det næste ordinære råds-møde i Danmark i 1993 skulle drøfte NTRs rolle i fremtiden.

Uden for møderne havde vores islandske kollegaer sørget for, at mødedeltagerne ikke kededes sig.

Den første mødedag havde Reykjaviks borgmester inviteret til en velkomstreception kl. 18. i kommunens receptionssal, og andendagen havde Fjármálaráðherra Fridrik Sophusson (den islandske finansminister) inviteret til middag kl. 20 på Videy.

Tredjedagen havde det islandske Ríkistollstjóri inviteret på en udflugt til Vestlandet, Saurbær, Borganes, Húsafell, Hraunfossar, Reykholt og pingvellir, hvor middagen blev serveret kl. 19.

Ovenstående kan måske bibringe læseren det indtryk, at

Cheferne for de nordiske toldadministrationer samlet til Nordisk Toldadministrativt Råds 29. møde i Reykjavik i juni 1991. Nr. 2 fra venstre er Carsten Jarlov fra Danmark.

de deltagende medlemmer af arbejdsudvalget var på en slags charterferie, men her kan jeg melde hus forbi. Sekretariatsfunktionen indebærer, at man skal være på stikkerne. Der skal noteres til referater og notater, undersøges og besvares spørgsmål, der opstår undervejs, holdes øje med post, der kommer hjemmefra, man skal være på pletten ved pressemødtagelse og forberedt på diverse overraskelser, som den, der opstod på Island, da der blev sagt til mig: "skriv lige et udkast til en tale til afslutningsmiddagen på Tingvalla". Udkastet fik følgende ordlyd:

Hr. formand, mine damer og herrer.

Lad det være sagt med det samme. Vi lever i fusionernes tid - nationalt og internationalt. Der fusioneres blandt virksomheder, blandt offentlige myndigheder og på tværs af landegrænser.

Også inden for vores fælles arbejdsområde er dette kommet til udtryk de sidste par dage, hvor vi sammen har diskuteret emner som "Sammenlægning told/skat" og "Den europæiske integration".

Men er "fusion" nu kun noget nymodens? Jeg stiller mig selv spørgsmålet lige nu, hvor jeg står på et meget smukt og ikke mindst historisk sted - Tingvalla.

Jo! På flyveturen i søndags fra København til Keflavik læste jeg endnu engang om Tingvalla. Jeg læste blandt andet følgende: "This is where the North American and European crystal plates meet, perhaps the best example of plate tectonics."

Spændende læsning, men hvordan gik fusionen? Jeg læste videre: "An area of truly outstanding beauty, as well as historical and geological interest".

Altså en vellykket fusion. Men nu frem til nutiden og dens fusioner.

Vi i Danmark overtager nu formandsskabet i NTR, og det glæder vi os til. De næste to år bliver nemlig en spændende periode i det nordiske samarbejde - I bedes forlods tilgive mig min saglighed på denne smukke midsommeraften.

Lige nu tyder alt på, at de værste hindringer for et samarbejde mellem EF og EFTA er ved at være ryddet af vejen, og man derfor til sommer kan undertegne en traktat, som sikrer, at alle - eller de fleste - af EFTA-landene kan knytte sig nærmere til EF.

Dette nye store økonomiske område i Europa vil udgøre et enormt marked, og der kan næppe være tvivl om, at dets etablering vil virke som en økonomisk dynamo såvel for de implicerede lande som for omverdenen.

EFTA-landene har gennem de senere år været dem, som har investeret mest i EF. De har tegnet sig for op mod 2/3 af samtlige de investeringer, EF har modtaget fra omverdenen i de sidste år.

Det er naturligvis ikke en holdbar situation i længden, og her ligger sikkert også en af årsagerne til, at EFTA-landene nu har vist en så stor interesse for at knytte sig nærmere til EF. Men om den er stor nok, er en anden sag.

Svenskerne synes ikke at være i tvivl: Nok kan aftalen blive god, men den kan nok ikke bære et egentligt medlemskab, så derfor når Sverige måske at indlevere sin medlemsansøgning, før aftalen mellem EF og EFTA er skrevet under.

Norge, Island og Finland har endnu ikke truffet nogen beslutning om, hvilken vej man vil vælge, men sådan, som jeg ser det, er det oplagt, at den svenske beslutning om at søge et medlemskab har skabt en ny situation. Den er så igen skabt af, at der generelt er en ny situation i Europa, bl.a. har givet Finland nye valgmuligheder.

Givet er det, at et samlet Norden inden for EF vil kunne udgøre en meget stærk region i

det store Europa, som bl.a. har givet Finland nye valgmuligheder.

Vi hjemme i Danmark kan godt bruge lidt støtte i EF, der unægtelig har en stor styrke sydpå i Europa, og med Europas nye geografi in mente burde der være muligheder for at kunne skabe en region, som kan markere sig som et vækstområde baseret på handel og finans omkring Østersøen. Et område, som resten af Europa - i øst og i syd - kunne lære af, og som derfor vil kunne spille en rolle som model for det øvrige Europa på mange områder.

Det er altså en både spændende og interessant periode, vi går i møde. En periode, der vil byde på mange udfordringer også inden for vores fælles nordiske arbejdsområde.

Vi i Danmark har snart været medlem af EF i 20 år og har naturligvis tilegnet os nogle erfaringer - på godt og ondt. I løbet af disse 20 år er der heldigvis også sket andre betydningsfulde ting på den europæiske arena. Lad mig give et eksempel.

Fra mit værelse på Hotel Saga inde i Reykjavik har jeg udsigt til jeres smukke universitet, hvortil de islandske håndskrifter i løbet af de 20 år er blevet overført fra København og har fundet deres naturlige plads.

Om I måtte ønske det, er vi i Danmark på samme måde mere end villige til at udlevere den EF viden, som vi i årenes løb mener at have tilegnet os. Dette kan ske i NTR regi eller ved specialarrangementer, som vi for eksempel havde det ved iværksættelsen af transiteringsoverenskomsten mellem EFTA og EF."

Det "morsomme" var, at udkastet slet ikke blev brugt, fordi der havde indfundet sig et andet selskab i lokalet.

Grebet af stemningen på denne lyse midsommeraften på Tingvalla måtte jeg holde en improviseret tale for den afgående formand for arbejdsudvalget

administrationsdirektør Karl Gardarsson - som stadig hører til familiens gode venner.

Et møde i arbejdsudvalget

I efteråret 1994 mødtes arbejdsudvalget i Tórshavn på Færøerne. Så vidt jeg husker tog man på dette møde - der blev holdt under svensk formandskab - hul på nogle drøftelser om NTRs rolle i fremtiden. Som udgangspunkt for drøftelserne blev der opstillet fire modeller for et nordisk toldforum, der skulle være så smidigt som muligt

Fra dansk side blev der slået til lyd for en model med direktørmøder hvert andet år, hvorunder vægten skulle lægges på rationaliserings- og edb-problemer og på personale- og uddannelsesforhold samt organisatoriske og strukturelle forhold. Et sekretariat (arbejdsudvalg) skulle behandle rene toldfaglige spørgsmål, eventuelt bistået af ad hoc ekspertgrupper, nedsat af arbejdsudvalget. Dette forum burde eventuelt suppleres med et kort årligt møde mellem de nordiske og baltiske direktører som platform for uformelle kontakter og netværk. Emnet "NTRs rolle i fremtiden" blev taget op på senere møder i arbejdsudvalget.

Da de fleste af mødedeltagerne ankom til Færøerne allerede om lørdagen, havde told- og skattedirektør Petur A. Lamhauge og tolddirektør Torbjørn Mikkelsen arrangeret en sightseeing om søndagen, hvor vi nåede frem til en lille bygd Gjöv med en smuk naturhavn på det nordlige Østerø.

Vejret artede sig, og vi blev budt på kaffe og pandekager i bygdens udkant.

Således forfriskede kunne vi starte

mødet mandag morgen, dog uden deltagelse af vores islandske kollega, der i weekenden havde valgt at flyve frem og tilbage mellem Island og Færøerne nogle gange, indtil piloterne opgav at finde et hul i skyerne over Færøerne.

Tirsdag aften var vi inviteret til middag hos kongsbonden – Páll Patursson – i Kirkebø, der inden middagen fortalte

Tolldirektør Torbjørn Mikkelsen og kongsbonden Páll Patursson i Kirkebø, fotograferet i forbindelse med et møde i Nordisk Toldadministrativt Råds arbejdsudvalg i Tórshavn på Færøerne i efteråret 1994. (Foto tilhørende Flemming Aaboe Jensen).

os om dette historiske sted med bl.a. den aldrig fuldførte Magnus-katedral.

Uddannelse

Uden for mødet spurgte tolldirektør Torbjørn Mikkelsen om jeg – når det var

belejligt – kunne komme derop og holde et par ugekurser for de færøske kollegaer. Lejligheden bød sig i 1996 og 1997, hvor jeg på det første kursus primært orienterede om ”EF-Sáttmáli millum Europeiska Búskaparlíga Felagsskapin ødrumegin og ríkisstjórn Danamarka og Føroya Landsstyri hinumegin” eller sagt med andre ord ”EFs frihandelsaftale mellem Danmark/Færøerne.

På det andet kursus, som jeg havde kaldt ”Alt godt fra havet”, orienterede jeg om diverse emner med relation til fiskerierhvervet, f.eks. EFs markedsordning for fisk.

På sidstnævnte kursus bød told- og skattedirektør Petur A. Lamhauge mig velkommen og henvendt til kursisterne sagde han: ”Der er to ting, I skal vide: det ene er, at Aaboe forstår færøsk, og det andet er, at han er fyldt med løgn”. Det sidste refererer til, at jeg engang imellem har en tendens til at overdrive og farve stoffet en smule.

Men ovenstående beretning skulle være rigtig nok – så vidt jeg husker.

Et møde i edb-gruppen

Under overskriften – ”Et døgn i september” – opfordrede Nationalmuseet og Danmarks Radio i det tidlige efterår i 1992 danskerne til at skrive om deres hverdag den 2. september 1992. Danskerne tog imod opfordringen i et omfang, der kom bag på mange. Over 50.000 dagbøger blev sendt til Nationalmuseet i Brede, hvilket vil sige, at mere end én ud af hver 100 danskere tog imod opfordringen. Projektet er blevet karakteriseret som ”Den mest velbeskrevne dagbog i verdenshistorien”. Jeg

var blandt de mange, der fulgte opfordringen ved at indsende følgende dagbogsblade:

Optakten til den 2. september 1992

Dagen stod fra tidlig morgen i arbejdets tegn, da jeg den 24. august 1992 havde modtaget en indbydelse fra Toll- og Afgiftsdirektoratet i Oslo til at deltage i et nordisk edb-møde i Fredrikstad syd for Oslo. Mødet strakte sig over tre dage med start ved frokosttid den 2. september. Med indbydelsen fulgte et forslag til en dagsorden.

Morgen

Måtte op klokken fem. Gik i bad og spiste morgenmad, der bestod af seks tvebakker med smør og kaffe fra aftenen før; jeg skulle jo spise "rigtig" morgenmad i flyveren til Norge.

Kørte i bil til Københavns Lufthavn i Kastrup. Jeg tog ringvejen over Avedøre Holme og fik bilen parkeret i langtids-parkeringen.

Måtte bære min bagage til afgangshallen, som jeg nåede præcis en time før afgang. Ved check-in pult nr. 133 ventede to af mine kollegaer.

Vi fulgtes sammen til den tax-free shop, hvor vi splejsede til en halv "Gammel Dansk" og seks dåseøl til brug for vores tre dages ophold i Norge.

Der var nu tid til en kop kaffe i SASs Euro Class Lounge, hvor vi tilfældigt løb på journalist Boelsgaard, der medvirker ved vores personaleblad "Løven"; han var på vej til Stockholm.

Planmæssig afgang klokken halv otte og landing i Fornebu godt en time senere. Undervejs den traditionelle morgenbakke med skinke, æg, ost, marmelade, rundstykke, kiks, juice, kaffe og

"Gammel Dansk". Morgenaviserne blev kigget igennem (jeg valgte Berlingske, de andre to henholdsvis Politiken og Jyllands-Posten; dermed havde vi noget at bytte med).

Formiddag

Der var nu to timer til togafgang til Fredrikstad, så vi benyttede os af flybussen, som kørte den smukke vej langs Oslofjorden. Fint solskinsvejr. Stod af bussen ved Sentralstasjonen og drak formiddagskaffe dér.

Afgang fra spor seksten mod København klokken halvelve. Vi nød turen. Havde egen kupé med en flot udsigt til den solbelyste fjord og småøerne.

På den sidste del af rejsen fik vi besøg af tre gentlemen, der præsenterede sig som kommende fra Generaltullstyrelsen i Stockholm. Vi havde ikke tidligere set hinanden, men de havde hørt os tale dansk og havde ganske rigtigt gættet, at vi havde samme rejse- og gøremål.

Efter at vi havde udvekslet artigheder et kvarters tid forlod svenskerne os, og vi kunne igen slænge os på vores hyn-der.

Ved ankomsten til Fredrikstad halvanden time efter afgang fra Oslo løb vi igen på vores svenske kollegaer, der foreslog, at vi i fællesskab tog et "rugbrød" til hotel Victoria, som skulle være vores logi- og mødested.

Lige inden vi kørte, så jeg et kendt ansigt gennem bilruden. Det var vores islandske kollega, som havde været med samme tog, men i en anden vogn. Da han udover at være en kollega også er en god ven, fik han et lift.

Middag

På hotellet blev vi straks i lobbyen budt velkommen af vores norske værter og

fik hilst på de finske kollegaer samt på endnu en dansk deltager, som var kommet fra vores edb-center i Horsens.

Vi sidst ankomne fik anvist vores værelser, og nu da hele den nordiske styrke var samlet, kunne vi lige nå at få vasket hænder inden lunch klokken halv et - godt og vel.

Eftermiddag

Mødet blev åbnet og dagsordenen blev vedtaget. Fra dansk side blev der under mødet blandt andet orienteret om et videnbaseret tarifieringssystem (VITA) og om systemer, der indføres 1. januar 1993 (INTRASRAT).

Ved mødets sene afslutning meddelte formanden, at aftenens arrangement var udskudt en halv time. Vi skulle ikke være pænt, men derimod varmt klædt på.

Aften

Som aftalt forlod vi hotellet klokken 18. Gik til havnen i fint vejr; sol, men lidt blæsende. Der ventede en lidt større fiskekutter os og skipper og skipperkone bød os velkommen ombord.

Endnu mens vi lå ved kaj, fik vi en beretning om fartøjets historie og om farvandene. Det var nu meningen, at vi skulle ud i selve Oslo Fjord, men grundet blæst ville vi nok have det bedre "indenskærs". Under beretningen kunne vi forsyne os med drinks (rød- og hvidvin samt øl); og det gjorde vi.

Trosserne blev kastet og vi stævnede ud på en utrolig smuk sejllads i tre til fire timer mellem øer og holme. Og der blev forklaret, og middagen blev serveret, dvs. spandevise af rejer, brød og smør, der blev skyllet ned med øl og vin. Først nogle af os på dækket og andre i kahytten. Senere var alle i kahytten til

lidt sang og snak. Vel tilbage i Fredrikstad ved titiden gik vi alle på besøg i et diskotek i nærheden af hotellet. Jeg forlod dog hurtigt etablisementet, da stemningen og larmen dér ligesom ikke harmonerede med aftenens sejlur.

Gik i seng klokken elleve og inden jeg slukkede sengelampen, læste jeg lidt i en turistbrochure om byen og fandt derved ud af, at Toldkamret ligger i Gammelbyen, og er en meget smuk gammel bygning, hvor det norske edb-system TVINN blev demonstreret for deltagerne i mødet.

Afslutning

Som jeg skrev i indledningen, skulle dronningen være til stede ved indvielsen af det gamle Kongelige Grønlandske Pakhus i dets nye skikkelse. Dette skete den 27. november efterfulgt af en større reception den 28. for endelig at kulminere med en festival den 29.- 30. november, hvor flere tusinde mennesker mødte op for at høre musik fra Færøerne, Grønland og Island, smage på maden, gå på udstilling og mærke suset fra Nordatlanten. Jeg fik denne weekend lejlighed til at høre en ung færøsk pige - Eivør Pálsdóttir - synge et par numre, og alle var betagede "*tá hon í sínum hvíta kjóla og berfött stóð fyrir drotningini og Maersk gamli sat vid einum stórum smili, medan hann lyddi á. Han sá ikke út til at idra seg um ilögundá, hann hevør gjørt i Bryggjuna*", som den færøske avis Dimmalætting skrev i en lang artikel om Bryggjens indvielse.

Peder Madsen som feltgendarm i 1864.

af Aage E. Hansen

Peder Madsen, der var ubereden sergent i Grænsegendarmeriet, blev født den 7. juli 1828 i Havdrup, Ulvemose, Københavns Amt. Han var 166 cm høj, var kraftig af bygning, havde brune øjne og brunt hår. Af profession var han landmand. Sin militærtjeneste aftjente han ved 4. Dragon Regiments 3. Eskadron i tidsrummet 1. juli 1851-juli 1853.

Den 8. maj 1855 indtrådte han som gendarm i det Slesvigske Politigendarmeri. Han blev afskediget herfra den 31. marts 1856, idet korpset blev omorgani-

seret, og der skete en reduktion af styrken på 32 mand.

Han søgte derefter ansættelse i det Holstenske Grænsetoldgendarmeri, og den 10. april 1859 indtrådte han i gendarmeriet som bereden gendarm af II. klasse. Den 1. december samme år avancerede han til gendarm af I. klasse. Han var blandt de 78 gendarmere, som Ritmester Marcher, der var chef for gendarmeriet, natten mellem den 22. og 23. november 1863 samlede i Otten-sen. Madsen svarede ligesom de 77 andre gendarmere ja til chefens spørgsmål om, hvorvidt de var rede til sammen med ham at deltage på dansk side i den kommende krig.

Samme dags morgen rejste de med tog til Rendsborg. Efter ankomsten hertil blev de stationeret på forskellige poster langs Ejderen og kanalen ud til Kielerfjord, altså på grænsen mellem hertugdømmerne. Da gendarmene nu var stationeret i Hertugdømmet Slesvig, ændredes navnet fra Holstenske Grænsetoldgendarmeri til Slesvigske Toldgendarmeri.

Ved krigens udbrud i februar 1864 indgik Slesvigske Toldgendarmeri og Slesvigske Politigendarmeri sammen med 10 husarer i Feltgendarmeriet, og den samlede styrke kom dermed til at bestå af 185 mand. Deres opgaver under krigen var af vidt forskellig art. De gjorde tjeneste som ordonnanser, havde

Sergent Peder Madsen (1828-1886). (Foto tilhørende Aage Emil Hansen).

politi- og vagttjeneste, osv. Peder Madsen vil i det følgende fortælle om sine oplevelser som feltgendarm.

”Efter at have tilbragt nogle lykkelige Aar i det holstenske og det derværende Toldgrænse-Gendarmerikorps, faar jeg tillige med omtrent 70 Mand saavel gifte som ugifte Ordre til at afgaa til Ejderen og der foreløbig at besætte Grænsen.

Den 23. December [1863] bliver jeg midt om Natten vækket af mine længere borte fra stationerede Kammerater for at følge med dem til vor Forsamlingsplads paa Kasernen i Ottensen.

Efter at have taget en hjertelig Afsked med min venlige Vært og hans Familie satte jeg mig paa Vognen, da jeg Dagen i Forvejen havde maattet aflevere min gamle Tjenestehest til Vigilance-Vagtmester Kühl, og ruller fra først af med et tungt Hjerte, men siden med spændte, uvisse Forhaabninger langs med Chausseen ad Altona til. Det eneste, vi vidste, det var, at vi skulde forlade det Sted, hvor vi havde det godt, og skilles fra en Befolkning, med hvem vi levede i god Forstaaelse. Om det for Resten vilde blive vor Fordel at gaa tilbage, havde ingen nogen Anelse eller Tanker om.

I Ottensen var der et sandt Virvar. Jeg, der som før sagt ingen Hest havde, stod mig bedst. Jeg havde kun mig selv at sørge for. Mit Tøj var afleveret paa Banegaarden, og da jeg kun havde min Trækuffert, som kunde taale at staa baade under og ovenpaa, havde jeg mindre Sorg for mit Tøj, end mange af mine Kammerater for deres Mahognitræskommode og andre Sager, hvormed saa mange havde forsynet sig i Masse.

Kl. 9 afgik Banetoget med os til Rendsborg, hvor det allerede begyndte

at smage lidt af Feltlivet, idet kun faa af os kunde opdrive et Kvarter, hvor man kunde komme i Seng. I en Gæstgivergaard, hvor vistnok ellers mest Bønder fra Omegnen opholdt sig efter at have solgt deres Tørvelæs, traf jeg henved en Snes af mine Kammerater imellem 3-4 gange saa mange Menige af 1. Regiment, som just ikke lod til at være allermest venligt stemt imod os paa Grund af, at kun faa af os var det danske Sprog mægtig. Disse havde af den praktiske Vært lejet et Værelse, hvori de fik noget Straa at ligge paa den Nat. Jeg blev indkvarteret paa det største Hotel i Byen, men kunde paa Grund af, at jeg ikke var Officer, hverken anvises Værelse eller Seng. Udhungret som jeg var efter Rejsen fra Altona, hvorunder mange af os ikke havde faaet Mad, formaaede jeg hen under Aften Pigerne til i Smug at fremskaffe mig noget at spise. Med Værten, som efter Sigende var en indfødt Svensker, havde jeg forinden haft lidt Rivninger derom, som næsten udartede sig til Grovheder fra begge Sider.

Dagen efter afmarcheredes til de forskellige Stationer. Jeg blev beordret til Frederiksstad som Ordonnans for Løjtnant Haderup og blev indkvarteret i samme Hus, hvori han selv boede.

Tiden i Frederiksstad gled saa rolig og stille hen for os. Vi laa paa denne Side Grænsen og Hannoveranerne paa den anden. Flere gange har vi været sammen og talt med hinanden, men til sidst blev Forbindelses-Tropperne trukket længere tilbage. Østrigerne besatte Grænsen. Da blev vi mere spændt paa, hvad der vilde komme. Om Dagen tog man sig i Almindelighed en Spadsereur langs med Diget, den Dæmning, som beskytter Marsken, naar der er

Flod. Det var næsten det eneste Sted, hvor man kunde vigilere, da man derfra i det klare Frostvejrs kunde se langt ind i det holstenske. Vi kunde der høre de østrigske Patruljer ride langs med Ejderen, henad Kirkebyen Lunden til, naar de kom østfra.

Alle var vi i spændt Forventning om, hvad der skulle komme, jeg længtes ogsaa efter at se, hvad Udfaldet skulde blive. – Der kom allerede Efterretninger om, at Preusserne gik paa ved Mysunde og om enkelte Smaafægtninger, som vore Soldater havde haft, men vi havde jo levet i Fred, og det glædede mig meget. Jeg var glad, fordi jeg ingen Familie havde at sørge for. – Hvor man dog er lykkelig, naar man er i Krig og hverken har Fader, Moder, Hjem eller Børn at sørge for. Naar man kun har sig selv, sin Hest og sit Tøj og saa et roligt Sind, og forstaar at beherske Lidenskaberne og benytte Øjeblikket, hvor man kan gøre lidt Gavn, da kan man ved mange Lejligheder gøre sig uundværlig. For mit Vedkommende var det dengang ligegyldigt, hvad der ville ske. Jeg havde intet Ansvar og aldeles intet at sørge for og tænkte altid, lad dem sørge, som har noget at befale, jeg vil gøre min Pligt, saa godt jeg kan, og for det øvrige maa Gud raade. – Gud har hele Tiden været mit Haab, det har heller ikke forladt mig endnu.

Saaledes gik nogle Dage til endelig den 5. Februar kom, denne skæbnesvangre Dag, hvor saa mange Forhaabninger blev tilintetgjort, da vort gamle Dannevirke blev forladt af de danske Soldater. Men hvad er Krigskunsten nu? Hvad var den dengang, Dronning Thyra byggede Volden? Hvad var hendes Fjender? – Hvor er nu vores værste Fjender? – Dengang hed det at anrende eller ret-

tere berende en Fæstning, nu kommer Tyskerne lettere derfra, de har nu deres langtrækkende Granat-Kanon, hvor de i Ro og Mag kunde staa langt borte og uden at vort Skyts kunde naa dem, kunne de demolere vore Volde og skyde vore Soldater. Et Udfald fra vor Side kunde nytte lige saa lidt, idet Tyskerne kunde løbe lige saa stærkt tilbage som vi fremad. De kunde lade og skyde 5 – 6 Skud, mens vore Soldater ladede og skød 1 Gang, ikke at tale om, at naar vi stiller eet Regiment i Felten, kunde de stille 10 – 12 paa Regnestykket.

Om Middagen spørger Løjtnant Haederup mig, hvorledes det stod til med Hestenes Beslag. Min Hest havde det ikke godt, straks fik jeg den beslaaet og skærpet med faste Skærpninger den samme Eftermiddag. – Smeden fortæller mig nok, at vi snart skulle rejse derfra, hvor han havde hørt det fra, ved jeg ikke, for efter som man sagde, var Ordren kommen fra Overgeneralen om ufortøvet at bryde op. Det er dog muligt, at Folk i Egnen paa Grund af den Spænding, som herskede, og som ikke kunde undgaa at blive bemærket, har tænkt sig, at der var noget i Gære.

I Mørkningen kommer jeg hjem igen og tænkte, som jeg plejede, aldeles paa ingen Ting. Da kommer Løjtnant Haederup ned paa mit Værelse og giver Ordre til at pakke Mantelsæk, sadle Hestene op og gøre alt færdig til Afmarchen. Han bliver nok siddende ved mig en Stund, men uden at sige mig, hvor vi skal hen, eller hvad der er paa Færde. Beskeden og tilbageholdende, som jeg var, stillede jeg heller ingen Spørgsmaal, men tænkte, at Tiden jo nok ville opklare ogsaa for mig, hvad der var paa Færde.

Gendarmerne var allerede for flere

Dage siden draget ind i Frederiksstad. Korporal Jensen var tildelt General Vilsters Division som Trainfører, Vigilance-Vagtmester Moritzen var sendt bort med en Del af det beredne Mandskab, hvorhen ved jeg ikke. Vigilance-Vagtmester Sørensen og Vagtmester Lind tillige med en anden Del beredne og to uberedne Gendarmer, som var stationerede i Frederiksstad, blev tilbage.

Da jeg faar at vide, at Korporal Jensen havde faaet Kommandoen over alle Ordonnanser og Trainkuske samt Heste og Vogne, kan jeg ikke nægte, at jeg jo misundte ham det, men det varede ikke længe, inden jeg fik fuldt op at tage Vare paa. – Løjtnant Haderup vilde ikke længere have mig med som Ordonnans. Endelig faar jeg Løjtnantens og min egen Hest, saavel som de fleste andre af dem, som var i Stalden, sadlede, og ventede saa paa, hvad der ellers ville komme. Da Løjtnanten kommer og stiger til Hest, faar jeg Ordre til at følges med Kaptajn Mynster med Fæstnings-Artilleriet. Ordren lød paa, at jeg skulde ride min Hest ganske sagte og rolig bag efter alle de andre paa grund af, at den de sidste 8 Dage havde staaet i Stald og ikke kunde taale Anstrengelse. Men Skæbnen eller rettere sagt Omstændighederne ville det anderledes.

Denne Ordre nedslag alt mit Mod og alle mine Forhaabninger, og gjorde mig i den Grad ulykkelig, misfornøjet med mig selv og ærgerlig over, at Løjtnant Haderup ikke tog mig med eller i det mindste meddelte mig, hvor vi skulde hen. Aarsagen, hvorfor jeg ikke kom med Staben, hvortil Løjtnanten sluttede sig, antog jeg, var de yngre Officerers Skyld. Dengang Hans Majestæt Kongen kom til Büttel Jernbanestation, var jeg

som Ordonnans for Løjtnant Haderup med General Vilsters Følge, og da Generalen, som var en dristig Rytter, ankom i Nærheden af Coldenbüttel, havde han ved sit hurtige Ridt skilt sig fra alle Stabens Officerer, kun Løjtnant Haderup blev ved Siden af ham, og jeg vedblev at følge efter i en passende Afstand, hvilket paadrog mig en Irettesættelse af enkelte af de yngre Officerer, efterhaanden som de kom til, efter at Generalen havde begyndt at ride Skridt.

Men nu, da jeg var overladt til mig selv, og saa at sige helt forladt, vaagnede ogsaa Bevidstheden om mit eget Tarv som Menneske. Jeg begyndte straks at lægge en Plan til at forlade alt Kaptajn Mynsters Kanoner, Tros og Bagage. At ride bag efter hans Kanoner, som skulde forspændes Bønderheste, tænkte jeg, ville blive et kedelig Liv, da jeg ikke vidste, hvor længe denne March vilde vare. – Efter at alle Gendarmerne var væk, gav jeg mig god Tid til at tænke over, hvad jeg skulde gøre. Jeg tog saa Afsked med mine Kvarterfolk og betalte for den sidste Dag. De glædede sig til, at vi forlod dem, for nu fik de nok deres kære Østrigere i Kvarter i Stedet for os. Løjtnanten og jeg fik alligevel saa meget Mundforraad med os, som vi havde Plads til, og dertil mange Lykønskninger og Formaninger af vor Værtinde om at sørge for vor Sundhed og at søge at undgaa at komme med i noget Slag.

Derfra begav jeg mig hen og opsøgte Kaptajn Mynster i hans Bolig. Folkene var omkring i Skanserne i Færd med at slæbe de store Kanoner ud paa Vejene ad Tønning til. Straks lod det til, at han ikke brød sig meget om at faa mig med sig. – Men en Times Tid efter træffer jeg ham tillige med Løjtnant Haderup paa

Torvet, som var helt fuldt af Officerer og Soldater, som gik og red imellem hinanden. Jeg gik og trak Hesten efter mig ved Tøjlen og vidste ikke rigtig, hvor Samlingspladsen var, da Løjtnant Haderup fik Øje paa mig og præsenterede mig for Kaptajnen og sagde, at han i et og alt kunde stole paa mig, og jeg havde derefter ikke længere nødig at føle mig forladt.

Den første Ordre jeg fik, var at ride ud til Coldenbüttel og bede den Premierløjtnant, som laa der i Byen med sit Kompagni, om en Snes Mand og gaa fra Hus til Hus og tage alle Heste med, jeg kunde faa fat i; det gjorde jeg ogsaa til Punkt og Prikke. Vigilance-Vagtmester Sørensen havde været der forinden og taget en Del, men dem alle havde han ikke faaet. – Jeg fik dog fat i nogle faa Spand endnu og kom saa hurtigt, jeg kunne, tilbage dermed. Seletøjerne, som de faar Ordre til at lægge paa Hestene, tager den største Del [af dem] Skaglerne af. De stakkels Folk har vel tænkt, naar der ingen Skagler var i Selerne, kunde Hestene ikke trække, og saa faar vi nok Lov til at beholde Hestene; men det varede kun nogle faa Minutter, saa var ethvert Spand forsynet med alt, hvad der skulde bruges, og Officererne fik saa Ordre til at sætte sig i Bevægelse. Kaptajnen blev holdende paa Vejen og jeg et lille Stykke derfra for at høre, hvad der ville komme. Derpaa fik jeg Ordre til at ride ind i Byen og se, om der endnu var nogle af hans Folk tilbage. Det var egentlig et halsbrækkende Stykke Arbejde, som i enhver anden Stad i det sydlige Slesvig kunde have faaet mindre behagelige Følger. Paa Torvet, som var helt opfyldt af Folk, traf jeg en halv Snes Konstabler paa omtrent samme

Sted og raabte til dem om at skynde sig, da de ellers ikke naaede at komme med. Jeg fik kun det Svar: "Wir wollen auch nicht mit, bleib du auch hier, mein Jung". Kun en Mand kom hen til mig og spurgte, hvor de andre var blevet af, og da han hørte, at de var afmarcheret, blev han glad, fordi jeg var kommen og fik ham med.

Han havde drukket lidt for meget og kunde naturligvis ikke forstaa, hvad der blev talt; han var Sjællænder, fortalte han. Jeg morede mig over ham, da han fik at vide, at hans Kammerater var deserterede, og at han saaledes imod sin Vilje nær var kommen til at dele Skæbne med dem. Han greb fat i Stigeremmen og opfordrede mig til endelig at tage ham med til Kaptajnen. Det var for Resten unødvendig, for jeg var vis paa, at ikke et Menneske havde opfordret ham til hverken at blive eller gaa sin Vej. Da jeg kom trækkende med ham ud til Kaptajnen, lo han blot, og spurgte Synderen, hvor han havde været, og beordrede ham til at se at naa de bortdragne Soldater.

Derpaa spurgte han mig, hvor jeg var født, og da han fik det at vide, glædede det ham, da han saa var sikker paa, at han kunde stole helt paa mig. Dermed kunde jeg se, hvad der saa ofte før havde været Tilfældet, at de holstenske Gendarmer var uheldigt stillet, fordi de ikke var det danske Sprog mægtig. Selv om de har ment det nok saa godt, var der mange Gange ingen rigtig Tiltro til dem.

Kaptajnen fortalte mig saa, at Dannevirke-Stillingen i Dag var fuldstændig rømmet, og at hele vor Armé var paa Tilbagetog til Als og Dybbøl. Han bad mig dernæst hjælpe sig med at faa alle

Kanoner og alt, hvad der var kommet ud af Fæstningen, til Bestemmelssesstedet. Han havde i Krigs-Raadet valgt at gaa uden om over Tønder og Ribe til Fredericia. Opmuntret ved en saadan Fortrolighed og Nedladdenhed, som jeg ikke var vant til, lovede jeg naturligvis at hjælpe alt, hvad jeg formaaede, og har troligt holdt dette Løfte, idet ikke et eneste Stykke gik tabt, men alt, hvad der kom ud af Frederiksstad, Kanoner, Vogne og Bagage, kom uden noget Uheld af Betydning lykkelig og vel ind i Fredericia Citadel.

Derpaa travede Kaptajnen og jeg, til vi naaede de andre, der marcherede ganske langsomt, men en panisk Skræk havde bemægtiget sig Mandskabet. De fortalte, at Østrigerne var gaaet over Hederne ved Kolhen Spieker og var i Færd med at omgaa os. Hvor dette Rygte var kommet fra, kunne ikke opdages, formodentlig har en af Egtbønderne været Skælmen og glædet sig over den Forstyrrelse, som han dermed anrettede.

Da vi var kommet noget hen ad Husum Vejen, var det første, jeg fik noget rigtig at tage Vare paa. Folkene blev trætte og kede af at gaa, de satte sig op at køre paa Kanoner og Vogne, og Kuskene faldt i Søvn paa Hestene eller af Træthed faldt saa langt tilbage, saaledes at der blev et langt Stykke Vej imellem hvert Spænd. De, som red med løse Heste, red, naar de kunde komme til det, og jeg ikke var i Nærheden, bort ad Biveje, men i Almindelighed blev det dog opdaget, og jeg indhentede dem, mange et Par 1000 Skridt borte. Saaledes maatte jeg den øvrige Del af Natten ride næsten hele Tiden i fri Galop og Karriere.

Det var den strængeste Nat, jeg havde i det hele Felttog, men naar man har en

god Hest og en lige saa god Vilje og for resten lidt Sul med sig, saa har det ingen Nød, da er der ingen Besværligheder saa store, at man ikke kan overvinde dem.

Ankommen til Husum blev der gjort Holdt i en Time. Klokken var omtrent 2 om Natten, og dog var næsten alle Husene oplyste. Der traf jeg Overvagtimester Seest og Gendarm Dallgaard af det slesvigske Gendarmerikorps. – Kort efter vor Ankomst dertil, ankom der to Husarer af General Vilsters Ordonnanser, de havde været i Süderstapel, og ved deres Tilbagekomst til Frederiksstad var baade Generalen og alt Militæret rejst bort. – De begav sig straks bagefter, men da de kom til Schwabsted var Broen over Trenen kastet af. Der var altsaa ikke andet for dem at gøre end at ride tilbage igen igennem Frederiksstad og saa finde Vejen nord efter. De havde da været saa heldige at finde den rette Vej, og to raske og dygtige Karle var det.

Dengang vi gjorde Holdt, blev Mandskabet talt, og der manglede dengang allerede hen ved en halv Snes Mand, formentlig dem, som jeg saa paa Torvet i Frederiksstad. Kaptajnen bekendtgjorde for Mandskabet, at de havde at rette sig efter mig. Det var nemlig fra først af besværligt at faa dem ned af Kanonerne og i Stedet for Kuskene gøre Skagler og Seletøj i Stand, naar noget gik i Stykker.

Overvagtimester Seest red forud til Bredsted for at bestille friske Forspandsheste. Det var den forkerteste Forholdsregel, som blev taget paa hele Rejsen, for da vi Kl. henimod 5 ankom dertil, var der ikke en eneste Hest at opdrive i Byen, idet alle Heste var redne ud paa landet. Følgen deraf blev, at de Heste, som vi havde med fra Coldenbüttel og Omegn, maatte i Tøjet igen og følge

os hele Dagen til Sønderløgum. Den meste Lettelse, man kunde forskaaffe de stakkels Folk og Heste, var at lade dem skifte for de store Kanoner, og vi satte da de bedste og stærkeste Heste for de store 84 Pundinger, og de sværeste Køretøjer, medens de ringere Heste kom for de lettere.

I Bredsted havde de efter alt, hvad jeg kunde forstaa, gerne set, at vi var bleven fangne af Østrigerne. For det første var alle Hestene ude af Byen og mange Folk klagede over, at de blev daarligt modtagne, dog, det er noget, man ikke kan tillægge stor Vægt, da den største Del af Mandskabet ikke forstod det tyske Sprog. Jeg for mit vedkommende var overordentlig godt tilfreds med Behandlingen. Paa en ordentlig Indkvartering var der ligesaa lidt at tænke som paa ethvert andet Sted paa hele Rejsen; men saa snart vi kom ind i Byen, søgte enhver hen, hvor der var Plads at finde. Dallgaard og jeg gik, efter at alle havde forladt Pladsen, ud for at søge Husly og var saa ogsaa heldige nok saa tidlig paa Morgenstunden at træffe en Mand, der efter, at vi havde talt med ham, var saa venlig at tilbyde os sit eget Hus, hvilket naturligvis blev modtaget med megen Taknemlighed, skønt det laa i en Udkant af Byen og langt fra Samlingspladsen. Det var en Lykke for os at træffe saa venlige og uegennyttige Mennesker. Manden, en ung Købmand, levede med sine tre Søstre, en ung Enke og to unge Piger, som alle modtog os med den største Venlighed og gjorde alt muligt for at gøre os det behageligt. - I det Slesvigske ser man, i det mindste har jeg tidligere været tilbøjelig til at antage, at Folk, som var os imødekommende, var dansksindede, hvilket jeg heller ikke

undlod at spørge mine Værtsfolk om; men dette benægtede de paa det stærkeste at være. Derfor holdt jeg saa meget mere af dem, for hvad de gjorde for os i saa upartisk en Retning, da det kun kan have været af Godhed og Medlidenhed mod andre ulykkelige og forladte Mennesker. Forladt kunde vi jo egentlig ikke have Ret til at kalde os, idet vi befandt os i en Købstad og havde Penge nok til at købe det nødvendige; men ved slige Lejligheder ser man mere paa Viljen end paa Evnen og navnlig i en Familie, som siger, at de er tysksindet. Hverken Dallgaard eller jeg har, hvor vi kom med hinanden, faret under falsk Flag, men vist os som vi i Virkeligheden var og ikke som danskfødte kunne være andet end dansksindede.

Dagen efter afmarcherede vi, efter at vi først havde maattet hente vore gamle Egtkudske fra Coldenbüttel i deres Kvarterer, ad Sønderløgum til. Det gjorde mig ondt for de stakkels Folk med deres afkræftede Heste. Flere af dem var uden Penge i Lommen, og i deres daglige Arbejdstøj maatte de nok en Dagsrejse længere fra deres Hjem; men derved var der intet at gøre. - Nød bryder alle Love, siger det gamle Ordsprog, og her viste det sig virkelig at være Tilfældet. - Dog, der var mange der fra Egnen, som maatte længere med, og som maatte døje meget mere end de, men derom senere.

I Sønderløgum fik vi da endelig Ro en Nat. Paa Rejsen fra Bredstedt til Sønderløgum tror jeg nok, de talte mest tysk. Derfor morede det mig, da jeg kort forinden, vi naaede byen, spurgte en Mand, vi mødte, hvor langt der endnu var til Sønderløgum, og Manden paa dansk sagde: en lille ti Minutters gaaende. Det var første Gang, siden jeg forlod Hjem-

met, at jeg hørte mit eget Sprog blive talt, med Undtagelse af, at Officererne engang imellem ganske undtagelsesvis taltale os paa dansk.

I Tønder blev vi, det er jeg overbevist om, modtaget med blandet Glæde og Sorg. De dansksindede sørgede over, at de over Hoved og Hals maatte forlade deres Ejendele og flygte for at undgaa at blive molesteret af Pøbelen. – Det var dog mest Embedsmændene, det skulde gaa ud over, for da vi kom ind i Byen og gjorde Holdt, sluttede der sig flere Vogne til os belæsset med det mest nødvendigste af, hvad de kunde føre med dem. Jeg saa Bøndervogne belæsset med Damer og Børn køre ud ad Byen ad Ribe til for at komme af Sted, inden vi tog derfra. Egentlig kunne vi jo ikke udrette noget, hvis det var kommen til en ordentlig Opstand. Rigtignok var en Del Gendarmer kommet til os. Men hvad kunne en halv Snes Mand udrette i en By, naar der er rigtigt Opløb. Hannoveranerne kunde ikke bruges meget, og en stor Del af Mandskabet var deserteret undervejs. Der var Holstenere, Slesvigere og Danske imellem hinanden, saa hvis der ved saadan en Lejlighed havde været Enighed imellem det ene Parti, kunne de have fordærvet meget. Men Kanonerne indgyder temmelig god Respekt, det var ogsaa Tilfældet her. Dog var det sikkert ikke deres Hensigt at fornærme os, og maaske var Angsten større hos Flygtningene, end det gjordes nødvendig. De gode Tønderanere længtes nok mest efter, at vi var vel ude af Byen igen, saa at de kunde faa Lejlighed til at pynte op med slesvig-holstenske Flag og proklamere Friedrich der achte. De sidste Konstabler fortalte, at de havde set flere Flag stukket ud af Vinduerne.

Derfra gik Marchen til Ribe efter at have overnattet i Brøns og Hviding. – Ribegenserne modtog os en halv Mil uden for Byen og fulgte os med Sang ind til Torvet, som var saa fuldt besat med Mennesker, at vi næsten ikke kunne komme igennem. – Derfra til Fredericia indtraf intet af Betydning. Da vi kørte ned ad Hvilested stejle Bakker, væltede en Vogn paa det allerhøjeste Sted, og den rullede tillige med Hestene og Trænkuskene ned ad den stejle Skraaning, indtil den naaede Engen. Dog var Lykken god, da hverken Kuske eller Heste kom til Skade. – Da vi kom fordi Kalvslunde, forekom det mig at være den mest kedsommelige Egn, jeg nogensinde havde set. – Sneen laa højt paa Jorden. Gaden, vi kom over, da vi kom forbi alle de smaa Huse paa Ribe Mark, syntes mig saa trivielt, og saa den ensomme Kirke, midt i dette ensomme Øde, havde et saa trist og melankolsk Udseende, at det syntes mig frygteligt at leve her. Dengang anede det mig ikke, at jeg skulde komme til at tilbringe en lang Tid her og efter Omstændighederne føle mig ret godt tilfreds. Men saaledes gaar det ofte; det, man mindst venter, indtræffer undertiden paa en underlig Maade.

Den 11. Februar ankom vi endelig til Fredericia med alt, hvad vi havde medbragt ud af Frederiksstad. Det eneste Uheld, som paa hele Vejen havde ramt os, var Uheldet paa Hvilested Bakke.

Kaptajn Mynster havde rigtigt forudset alt. Vi rejste hele Tiden om Dagen uden at blive foruroliget af Fjenden, og hele Turen fik saaledes en lykkeligere Ende, end jeg havde tænkt mig. Det gaar i Almindelighed altid bedre, end man forestiller sig selv det, og dette lær-

te mig, at det i Virkeligheden ikke kan nytte at lægge Planer for Fremtiden; men at sætte sit Haab til Gud som det eneste sikre.

I Fredericia tog Kaptajn Mynster Afsked med mig og tilkendegav herunder sin Tilfredshed med mig, idet han udtalte, at jeg havde gjort ham en virkelig god Tjeneste, navnlig i den første Tid, da vi var alene. Siden hen, da flere af de slesvigske Gendarmer var kommen til os, gik det bedre, fordi vi derved blev flere til at holde Orden. Nu stod jeg da igen ganske alene uden at have nogen at holde mig til. At melde mig til Kommandantskabet for at forrette Ordonnans- og Vagttjeneste var langt fra min Hensigt; det er et kedeligt, undertiden strengt og ofte utaknemmeligt Stykke Arbejde. Den eneste Trøst, jeg havde, var, at jeg var saa godt forsynet med Penge, at jeg kunde forsørge mig selv og min Hest i de første Par Maanedre, og hvis jeg forinden ikke skulle finde nogen Beskæftigelse, da at tage over til Fyn for derfra at komme over til Als, hvor jeg antog, at min Kommando maatte opholde sig.

Efter at have gennemført Byen fra Ende til anden, var jeg da saa heldig at komme i Kvarter sammen med Overvagtimester Seest og Gendarmerne Dallgaard og Clausen af de slesvigske Korps, og det var jo netop det, jeg i Øjeblikket trængte mest til. Dels for at faa Ro til min udmattede Hest og dels for at faa Tøjet lidt i orden efter den 6 Dages lange March. Roligheden skulde imidlertid ikke vare længe. At ligge uvirksom i en Tid, hvor alt var i Bevægelse, kunne heller ikke gaa an. Den 13. Februar fik Gendarm Clausen Ordre til i Forening med en anden at patruljere ud til "Krybily

Kro" for at høre sig for hos Bønderne og forbifarende Folk, om muligt fra Kolding eller endnu længere borte fra, om Fjenden, og da ingen syntes at være villig til at følge ham, tilbød jeg frivillig at gaa med, som naturligt var. Dette blev modtaget med Glæde af Overvagtimesteren, som efter Ankomsten til Fredericia havde udkastet en Plan om selv at komme til at føre et lille Korps, og han hvervede til dette Formaal saa mange Folk, han kunde faa fat paa. – Den Iver og Villighed, jeg havde vist under Rejsen fra Frederiksstad, var ham ikke ubekendt, ligesom min forladte Stilling for Øjeblikket var ham velkommen med Henblik paa at vinde mig for sin Plan. Ved Ankomsten fra "Krybily Kro" kom han til os i Stalden, hvor vi alle var samlede, og meddelte os, at han havde faaet det Hverv at danne et Strejfkorps af Gendarmer, naturligvis for at operere med dem paa Vesteregnen af Jylland; men at i øvrigt enhver, som havde Lyst, kunde slutte sig til ham. Begyndelsen gjorde han med sig selv, for ikke en eneste af hans egne havde tilbudt at følge ham. Jeg opfattede straks hans Plan saaledes, at da det var Gendarmerne, som skulde danne Korpset, hvoraf de fleste var ældre Folk, for største Delen gifte og Familiefædre, ville de vistnok tage sig saa temmelig i Agt og ikke overanstrenge sig mere end nødvendigt, hvorfor jeg fandt det meget betænkeligt at slutte mig til dem.

Da han henvendte sig til mig derom, besluttede jeg alligevel at følge Opfordringen paa den Betingelse, at jeg i et og alt skulde stilles lige med hans eget Mandskab, ikke patruljere mere end hans egne og i det hele nyde samme Ret som de. Det gav han mig ogsaa Haand

paa, og dermed var Akkorden sluttet.

Hans egne Folk eller rettere Folk af hans eget Korps, som just ikke viste den største Lyst til at følge ham ud paa Jyllands værste Egn, men meget hellere vilde rejse over Bæltet og Tilbringe Tiden ved Trainkuske og Hestedepoterne paa Fyn, blev ikke engang adspurgt om de havde Lyst, men beordret til at følge med.

Dagen efter, den 14. Februar, marcherede vi over Kolding til Ribe i een Tur; det var egentlig en temmelig streng Begyndelse, og da alle Hestene for det meste var simple, var det alt for strengt. I Kolding traf vi Korporal Voss af det holstenske Gendarmeri, som ogsaa kom til at følge os. Det glædede mig,

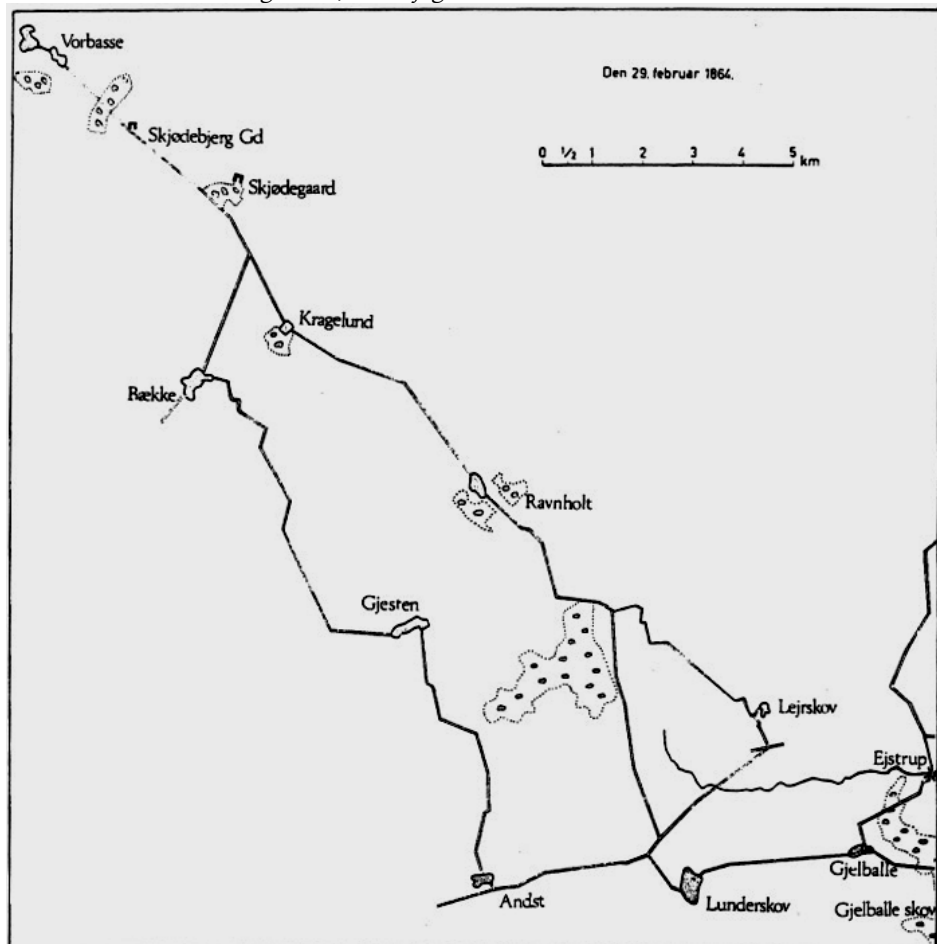
Oversergent Hans Heinrich Voss. Han var korporal, da Peter Madsen i begyndelsen af 1864 mødte ham. (Foto tilhørende Aage Emil Hansen).

vel havde jeg ikke tidligere kendt ham, men det var dog en Kammerat, som man kunde have Fortrolighed til. Efter at vi var kommet et lille Stykke Vej igen Kolding, blev der taget Egtvogne, for at lette Hestene noget. Vi satte os saa op at køre og holdt Hestene i Tøjlerne. Det var en meget fornuftig Forholdsregel, da vi ellers vilde have udmattet Dyrene alt for meget. Vi ankom til Ribe den 15. Februar om Morgen Kl. 3 og blev taget i Kvarter hos Gæstgiver Greisen, og de uberedne Gendarmere tillige med Korporal Voss og et Par mere hos Anders Veis. – Der opholdt vi os til om Middagen, hvorefter det igen gik løs tilbage til Foldingbro. Den 16. forblev vi rolig der. Jeg var i Kvarter hos en forhenværende Kontrollør Styrup, Voss hos Jesper Sørensen, mens alle de andre opholdt sig i Kroen. Broen over Kongeaaen blev afbrudt, og Peder Pedersen paa den anden Side af Aaen kom over og fortalte Overvagtmesteren, at de kunne bryde broen af saa meget, de vilde, han ville dog vise Tyskerne Vej over uden om Broen. Dette gav Anledning til, at han den Nat maatte forblive i Kroen uden at maatte komme hjem, hvilket heller ikke lod til at genere ham stort. Han levede i bedste Forstaaelse med sin Bevogter, og Dagen efter inviterede han dem over til sig, hvor de blev beværtede paa det bedste, og saaledes endte denne lille Historie for dem begge paa en lige tilfredsstillende Maade. Pedersen var ikke fortrydelig, fordi han havde været Fange en Nat, Gendarmene lige saa lidt som Fangevogtere.

Den 17. gik det atter paa Henrejsen igen. Vi naaede Jedsted Mølle om Eftermiddagen, men da det var mindre preserende at blive der, blev vi flyttet til

Broen Gredstedbro, hvor vi blev til om Morgen. Voss og jeg blev beordret til at ride til Foldingbro, som efter at vi var tagne af Sted var blevet besat af en Feltvagt af 3. Dragonregiments 5. Eskadron, for der at høre Nyt fra Fjenden eller anden Ordre fra Ritmester Moe, til hvis Disposition vi fra nu af skulde staa. Vi var lige kommet tilbage, havde faaet Hestene afsadlede og sad ret gemytlig ved Aftensbordet. Jeg glædede mig i mit stille Sind til den rolige Nat, som jeg

ventede mig. Da kom en Stafet ridende med Ordre fra Ritmester Moe. Vi skulde øjeblikkelig give os paa Marchen, da Eskadronen trak sig tilbage over Vejen indad imod Vejle. Det forstyrrede med eet Slag alle mine Illusioner. I Stedet for at strække mig i en god Seng, maatte jeg tillige med de andre sidde hele Natten paa Hesteryggen og trave hele den lange mørke Nat ad Varde til. Der ankom vi kort før Dagens Frembrud. Det var en af de værste Ture for min Hest

Skitse over området ved Vorbasse.

under hele Felttoget. Vi havde tilbage-lagt omtrent 9 Mil. Den 19. begav vi os igen efter et kort Hvil paa Vejen ad Vejle til. Vi overnattede i en lille Landsby, Eg, men ankom tidlig om Morgen den 20. til Billund, som kun var 1/2 Mil derfra. Den 21. holdt vi Rast og plejede os selv og vore Heste saa godt, det lod sig gøre. Tidlig den 22. Februar om Morgenen fik Korporal Voss og jeg Ordre til at ride over Røgbjerg og Nyberg Mølle til Egtved for at træffe Ritmester Moe. Ankommen hertil tilkendegav han os, at her skulde 2 Gendarmer have foreløbig Station i Egtved Kro, for der at modtage Ordonnanser og Brev, som om muligt ville ankomme fra Forpostkæden og pr. Stafet befordre Brevene videre til Eskadronen, som dengang opholdt sig i Vorbasse. Ritmesteren ønskede helst frivillige Folk hertil og Korporal Voss og jeg meldte os straks.”

Desværre ophører Peder Madsens optegnelser her, men det fremgår af andre kilder, at han har deltaget i en episode ved Egtved Bro, antagelig i tilknytning til ovenstående afslutning, at han senere blev forfremmet til underkorporal under ritmester Moe, og at han sammen med korporal Voss og flere andre gendarmer deltog i den velkendte rytterfægtning ved Vorbasse, for hvilket de blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Den preussiske oberstløjtnant Rantzau, der med sit detachment stod i egnen ved Gjelballe, havde gennem patruljer bragt i erfaring, at en fjendtlig eskadron stod i Vorbasse og Bække. Han befalede derfor, at den 29. februar skulle en eskadron rykke frem fra Gjelballe over Egholt mod Bække, og en an-

den eskadron skulle gå mod samme mål over Store Andst, hvorpå de i forening skulle gå mod Vorbasse.

Ritmester Moe, havde så lidt ventet at blive angreben på den dag, at han havde befaleet afholdelse af hesteparade, dog havde han fremsendt en sikringsdeling.

Den preussiske eskadron, der gik over Egholdt, stødte på en dansk patrulje, der var udsendt fra feltvagten, som stod i højde med Skødegård. Patruljen gik tilbage over Kragelund, forfulgt af preussiske husarer. Fra højderne ved denne by kunne preusserne se de danske vedetposter. De fortsatte derfor fremrykningen og stødte på feltvagten. Den forsøgte at værgе sig ved karabinild, men blev klokken 11/2 tvungen til at gå tilbage, hårdt forfulgt af preusserne, som under tilbagegangen fangede feltvagtkommandøren, overvagtimester Jøns, og nogle dragoner.

Hesteparaden var netop endt, og mandskabet i begreb med at ride til kvarterene, da angrebet blev meldt. Ritmester Moe samlede da, hvad han havde hos sig, og gik mod fjenden; men den gang var fjenden allerede kastet. Premierløjtnant V. Sauerbrey havde nemlig opdaget fjenden, da han fra hesteparaden var på vejen til sit kvarter. Han fik samlet en styrke på henved en deling, og uden at betænke sig jagede han i marche-marche imod teten af den fjendtlige eskadron. Da denne var i kolonne, og angrebet kom så pludseligt, at der ikke blev levnet den tid til at forstærke gangarten, kom Sauerbrey ind på teten med en sådan kraft, at ikke få af husarerne væltede, og, da den preussiske eskadron samtidigt opdagede, at ritmester Moe rykkede frem med hovedstyrken, gjorde den omkring og flygtede

i troen på at have to eskadroner imod sig. I forening forfulgte Sauerbrey og Moe den flygtende fjende og befriede ikke alene overvagtimesteren og de øvrige fangne dragoner, men dræbte en husar og fangede en officer, seks underofficerer og 29 husarer, hvoraf otte var sårede. Desuden toges 23 heste. Vort tab beløb sig til fire underofficerer (deraf en, som kort tid efter døde af sine sår) og tre dragoner sårede, samt en dragon, som blev fangen. Desuden mistede vi fem heste.

Den preussiske eskadron, der var rykket frem over Store Andst, kom for sendt til at yde hjælp, og begge eskadroner gik derfor tilbage til Gjelballe.

Peder Madsen blev ansat i grænsetold-politikorpset som bereden gendarm den 1. januar 1865 og var stationeret følgende steder ved Kongeågrænsen: Tobøl, Føvling, Åtte, Foldingbro, Kalvs-lund, Brændøre, Farris Bro, Farris og Bramdrup.

Den 1. juni 1865 blev han udnævnt til bereden korporal, og den 1. juni 1866 blev han ubereden med samme titel. Den 1. november 1881 blev han udnævnt til ubereden sergent.

Peder Madsen blev afskediget efter ansøgning og på grund af svagelighed med pension den 1. september 1886. Den 11. oktober 1886, knap 1½ måned efter sin afsked fra korpset, døde han af en hjertesygdom.

Han fik følgende vidnesbyrd ved afskeden:

Der meddeles han det vidnesbyrd, at han under hele sin tjenestetid har været ædruelig og udvist troskab og udholdenhed. Han var i 1864 en tid lang afgivet til ritmester Moes eskadron og deltog med denne i den smukke aktion ved Vorbasse, derfor Dannebrogsmænd.

Kilder:

Grænseværnet 1941-1942.

Den anden slesvigske krig 1864.

Aage E. Hansens eget arkiv.

Indholdsfortegnelse

Toldelev, nordisk toldsamarbejde
og feltgendarm 47

Holger Rasmussen:
Toldelev i Tønder 1957-58 49

Flemming Aaboe Jensen:
Den Nordatlantiske Brygge og
nordisk toldsamarbejde 62

Aage E. Hansen:
Peder Madsen
som feltgendarm i 1864 71